

PĂSTORITUL ÎN NORD-ESTUL REGIUNII IAȘI. OBSERVAȚII PRELIMINARE

Ion CHELCEA*

Satele cercetate de noi în cuprinsul regiunii de la nord-est de Iași se pot împărți în trei categorii: sate de luncă, sate de câmpie și sate de podiș (v. fig. 1 – harta de orientare geografică)**.

În prima categorie cad satele din lunca Prutului, Bahluiului și Jijiei, altădată cu vaste posibilități în ceea ce privește creșterea vitelor, cu pășuni

---

* Muzeul Satului „Dimitrie Gusti”, București – România (1902-1991).

** Acest studiu a fost trimis spre publicare, prin anii '70 ai veacului trecut, la revista „Cercetări istorice” de la Iași. Bănuim că alte considerente decât cele științifice au făcut ca studiul lui Ion Chelcea să nu fie tipărit. În martie 1983, Ion Chelcea îi scria astfel lui Constantin Ionomu, probabil membru în redacția revistei ieșene „Cercetări istorice”: „Vă retrimis aci studiul cu păstoritul. Am căutat pe cât posibil să mă conformez exigențelor dvs. Studiul e rupt din natură și istorie. Privește un anumit moment (1948-1950). Lucram pe atunci în calitate de conferențiar definitiv de etnografie la Universitatea din Iași. L-am făcut din buna mea plăcere. În speranța că va întruni sufragiile dvs., primiți asigurarea considerației mele pentru munca ce depuneți”. Scrisoarea a fost găsită întâmplător printre documentele lăsate de foștii muzeografi de la Muzeul Etnografic al Moldovei. Nu este publicată. Mai apoi, după 5 ani, într-o scrisoare trimisă la 22 martie 1988 către Doamna Victoria Semendeaev, fost muzeograf la Muzeul Etnografic, Ion Chelcea întreba dacă Muzeul de Istorie din Iași mai are în vedere „scoaterea pe mai departe a (...) rev. «Cercetări istorice». (...) Aveam și acolo ceva – sau i s-a pus cruce?” (Precizăm că și această scrisoare este nepublicată. A fost pusă, cu câțiva ani în urmă, la dispoziția editorului acestui studiu). Deducem, cu oarece probabilitate, că „ceva-ul” acela era tocmai studiul privitor la *Păstoritul în nord-estul regiunii Iași*. De altfel, într-un scurt profil Ion Chelcea de pe portalul electronic Wikipedia (http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Chelcea) apar multe monografii, articole și studii rămase în manuscris, printre care și *Păstoritul în nord-estul regiunii Iași...* Același lucru îl certifica în 2002 și fiul lui Ion Chelcea, sociologul Septimiu Chelcea, care menționează *Păstoritul în nord-estul regiunii Iași* (studiu extins) în lista studiilor și articolelor aflate în manuscris (cf. Ion Chelcea, *Privire către noi înșine, ca popor*. Volum îngrijit și postfață de Septimiu Chelcea, Pitești, Editura Universității, 2002, p. 275, în cadrul secțiunii *Bibliografie Ion Chelcea*). Îi mulțumim și pe această cale Domnului Prof. Univ. Dr. Petronel Zahariuc de la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași pentru sugestiile și lămuririle legate de partea documentară a acestui studiu! Mai precizăm că intervențiile noastre în manuscris au fost marcate prin paranteze drepte (**Marcel Lutic**).

întinse și iarbă grasă. Aici, datorită cernoziomului fertil, creștea grâul cel mai bogat în gluten din țară. Călătorii de altădată, cu privire la aceste locuri, descriu scene ca din Argentina de azi, cu cârduri de vite fără păzitori. Culturile agricole de azi au luat locul în mare parte ierburilor de stepă de altădată, asociații de graminee, leguminoase, *composee*; o floră halofilă bogată, soluri sărăturoase și chiar pe coaste. În cuprinsul acestor sate, inundațiile în trecut au constituit o amenințare pentru recoltă (în 17 ani peste 20 de inundații!), la care se adaugă seceta, care adesea ține în loc agricultura prosperă a regiunii; uscăciunea ține și 228 de zile, iar ploile cad sub 500 mm. E de la sine înțeles că o posibilitate de întreținere a vieții oamenilor, aici, urma să o constituie creșterea animalelor.

A doua categorie de sate o formează satele din Câmpia Moldovei, înțelegându-se satele așezate în regiunea de la nord de Bahlui, mărginită la est de marginea depresiunii Jijiei, care marchează înspre lunca Prutului o denivelare de 200 m. În aceste sate¹, mai mult decât cele din ultima categorie, beneficiază, mai ales cele din zona de contact cu lunca Jijiei, de imaș și fânețe, cu toată densitatea, din ce în ce mai mare, pe care o oferă popularea regiunii de la an la an. Pe aici întâlnești, în ciuda secetei din timpul verii, acele salbe de iazuri care oferă ochiului specificul regiunii sub acest raport. În lipsa unor cursuri de apă mai însemnate, mulțimea de iazuri (multe încă împotmolite) suplinește până la un punct nevoia de umiditate pe care o simte din plin, în timp de secetă, orice viețuitoare. Și această categorie de sate se menține din punct de vedere al creșterii vitelor, după cum o arată datele ce prezentăm, la un nivel corespunzător cu transformările care le-au suferit oamenii și solul în decursul timpului.

A treia categorie de sate o constituie așezările de la sud de Bahlui, sate de podiș înalt. Aici întâlnești forme de relief ce ating înălțimea de 450 m. Să ne gândim că șesul, fie că e vorba de Prut, Bahlui sau Jijia, înregistrează înălțimi în jurul altitudinii de 150 m, cel mai jos punct aflându-se la confluența Bahluiului cu Jijia: 35 m. Într-adevăr, suntem în prezența unei denivelări de relief care pe alocuri depășește în medie 200 m.

---

¹ Studiul de față reflectă situația din anii 1948-1950 [într-un alt titlu al studiului, perioada este extinsă până în anul 1951, iar în rezumatul publicat în „Anuarul Muzeului Satului”, la nota 1 de la p. 93, este indicat că „studiul de față are la bază cercetările făcute de autor între anii 1946-1950”; se pare, totuși, că acea notă nu aparține lui Ion Chelcea, ci redacției revistei bucureștene!] când au avut loc cercetările de teren. El prezintă, deci, o valoare exclusiv documentar-istorică. Un rezumat al acestei cercetări a apărut în „Anuarul Muzeului Satului”, 1966, p. 93-99 [de fapt, studiul propriu-zis este până la p. 102, iar până la p. 116 urmează rezumate în rusă, franceză și engleză, precum și nu mai puțin de 15 imagini].

1. Asupra păstoritului local de altădată

Considerațiile în legătură cu păstoritul din nord-estul regiunii Iași se pot purta cu mai mult folos pe trei aspecte: a) [...] păstoritul local-sătesc; b) zona de păstorit a orașului Iași și c) caracterul transhumant pe care l-a avut, tangent, e drept, păstoritul de aici.

Pentru a fixa caracterul local al păstoritului de aici, credem că e bine să rămânem pe lângă distincțiile făcute mai sus. Din acest punct de vedere, e bine să se rețină faptul că și împărțirea *administrativă* din trecut a ținut seamă de zonarea aceasta atunci când s-a denumit plasa Braniște sau ocolul Braniște cuprinsul satelor ce cădeau în șesul Prutului sau a celor de la nord de valea Bahluiului (v. harta), pe când satele de podiș înalt țineau de plasa Codru, indicându-se prin aceasta, totodată, și caracterul diferit al reliefului și cu tot ce putea da acesta între o categorie de sate și alta. Întrucât, de o parte prevala în ordine descrescândă: creșterea vitelor, agricultura și pescuitul, de altă parte culturile de pomi, vița de vie, creșterea vitelor, agricultura (v. și [...] fig. 2 și 3)²; de alta prevala economia pomicol-viticol-pastorală. Acest fapt este cu atât mai [de] înțeles cu cât ne raportăm la trecut, când apropierea solului sub formă pastorală se arată a fi mai veche decât apropierea solului sub formă agricolă³. Din acest punct de vedere, satele de câmpie e natural să reprezinte mai bine faza istorică la care ne referim.

Credem că fenomenul e destul ca să fie reamintit deoarece, într-o oarecare măsură, el e cunoscut sau ușor de recunoscut. Între satele din prima categorie e amintită în documente vestita braniște domnească de lângă Prut, ce cuprindea o suprafață de mai multe mii de ha. Braniștea constituia domeniul și, totodată, baza de unde domnitorii Moldovei își întrețineau numeroasele lor turme de oi și vite mari. Braniștea e locul căutat și cu destinație precisă. Chiar dacă parte din ea este dăruită mai târziu unor mănăstiri sau particulari, caracterul de loc de pășune și fânaț nu și-l pierde⁴; [acest caracter], braniștea chiar și în zilele noastre și-l

---

² Pe când locuitorii din șes sunt denumiți câmpeni, ceilalți sunt cunoscuți ca deleni. Aceștia sunt porecliți perjari, spunându-se despre ei că dacă se întâmplă ca o cioară să le ia o nucă sau o perjă, aleargă după ea și o fugărește până la malul Prutului. Iar dacă trece apa zic: „Ie (fie) de sufletul tău” (inf. moș Podoleanu, 80 de ani, Comarna, județul Iași).

³ P. P. Panaitescu, „Producția și viața economică”, în [volumul] *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVIII)*, [București, Editura Științifică], 1957, p. 16.

⁴ R. Rosetti, *Cronica Bohotinului*, [București, 1905], p. 5. Astfel, braniștea dăruită de Ștefan cel Mare mănăstirii Putna are destinația precisă să fie „mănăstirii de prins pește și ca să-și pască vitele”.

mai păstrează. De exemplu, satul Comarna are (în 1950) un număr de șase stâni, dintre care trei sunt cantonate aproape de Prut, pe șesul numit până astăzi Braniște; satul Holboca [în ms. este scris Hulboca!] are cinci stâni cantonate tot într-un loc numit Braniște, socotit izlaz de către locuitori. Are apoi și satul Dancu braniștea sa, adică izlazul său, imașul fiind oprit pentru fânețe.

Cât de însemnat rol a jucat braniștea de lângă Prut ca loc de fânețe pentru curtea domnească într-o anumită epocă se poate deduce și din faptul că pentru transportul fânului necesar curții domnești se făcea uz de rechiziții de căruțe de la țăranii din apropiere. Sunt amintite „*carele domnești*”, apoi birul numit „*darea braniștei*”, care se percepea de la cârciumi și pivnițe, prin „brănișteri”, pentru cositul și strânsul fânului domnesc. Nu e vorba de o suprafață de pășune devenită întâmplător domnească, ci de o regiune întregă, de o parte din *Câmpia Moldovei*, care s-a folosit în tot cursul timpului ca o bază solidă de aprovizionare sub raportul creșterii vitelor.

Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Raicevici, după ce caracterizează rasa net superioară a bovinelor din Moldova față de cea din Țara Românească, precizează că vitele cele mai frumoase sub acest raport se află lângă Prut, unde se găsește pășune cu iarbă subțire, pe când în Țara Românească anumite condiții lipsesc⁵.

În consecință, pentru scopul ce ne-am propus, acela de a sublinia caracterul pastoral al satelor afectate în economia lor de șes și a celor de codru (pomicol-viticol-agicol-pastoral), exprimăm realitatea și grafic-statistic (v. fig. 3).

Sub raportul suprafețelor folosite, între cele două plăși sunt deosebiri importante. Plasa Codru, spre exemplu, însumează 53,1 % teren cu fânețe, imaș[uri], pe când plasa Braniște 68,5 %. Între cele două plăși, după cum e și de așteptat, suprafețele ocupate cu păduri sunt la fel de inegale: 8,5 % pentru plasa Braniște, 26,5 % pentru plasa Codru. Dar mai sunt și alte deosebiri, consecință a structurii geofizice diferite: plasa Codru însumează pentru acea vreme și o mică suprafață ocupată cu vii. Nu e lucru mare, dar e totuși semnificativ, pentru că indică o anumită dispoziție a reliefului față de soare, cu un alt sol și altitudine față de relieful plasei Braniște. Așa cum era de așteptat, locul folosit pentru culturi agricole e la fel de inegal repartizat: 12,7 % în plasa Codru față de 22,8 % în plasa Braniște.

⁵ Raicevici, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, trad. Le Jeune, Paris, 1822 ([apud] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 21).

Tot astfel e cazul și cu *numărul* de vite, dar mai ales cu ce fel de vite se cresc. După cum e și natural, între cele două plăși sunt deosebiri evidente și sub acest raport. Vom întâlni în plasa Braniște un număr cu mult mai mare de oi: 48,5 % față de 18,1 % în plasa Codru. În schimb, atunci când e vorba de vite mari raportul se inversează: 35 % în plasa Braniște [și] 58 % în plasa Codru. *Cifrele arată că locuitorii celor două plăși se află în aceeași fază de creștere a vitelor, dar că plasa Braniște prezintă un caracter mai accentuat pastoral decât plasa Codru, lucru pe care-l cere însăși condiționarea geografică deosebită.*

Raportând numărul vitelor și în special al oilor la numărul familiilor, pe sate, în plasa Codru revin, în medie, cam șapte oi de familie, pe când dacă luăm, spre exemplu, comuna Bosia, așezare situată în plină luncă a Prutului, raportul acesta e depășit, trecând cu mult peste această cifră, chiar mai mult decât dublu: revin peste 16 oi de familie⁶. Și aceasta din cauza deosebirii de structură și relief a solului ce există între cele două formațiuni geografice: șesul și regiunea de podiș înalt.

Numărul vitelor din plasa Braniște, mai ales dacă ne raportăm la oi, nu e dublu sau triplu, ci de șapte ori mai mare. Cum s-ar putea [explica] altfel lucrul acesta decât prin relieful adecvat folosirii imensului șes al Jijiei, Prutului și Bahluiului pentru o dezvoltată creștere a vitelor?

Locul de „braniște” de care am vorbit mai sus se împarte cu timpul. Rămâne și pe seama Domniei, în parte însă trece în proprietatea mănăstirilor, prin vânzare sau donație, mănăstiri care aveau și ele turme de oi și cârduri de vite de întreținut. Până la urmă, anumite părți din braniște ajung în proprietate particulară⁷. În secolul al XIX-lea vor fi supuse exproprierii și satele limitrofe intră în folosința lor cu drept de proprietate deplină. E vremea când cifrele folosite de noi mai reflectă aproximativ credincios realitatea de altă dată de care ne ocupăm.

În orice caz, țăranii cu proprietate mică, deși cu oi puține, dar fiind din ce în ce mai numeroși, caută să folosească într-o formă sau alta și marea proprietate, [acolo] unde putea să-și văreze oile, de unde putea să se aprovizioneze cu nutreț pentru întreținerea vitelor în timpul iernii. Relația aceasta de subordonare economică, a țăranilor față de stăpânul

---

⁶ Folosim cifrele consemnate de C. Chiriță în *Dicționarul geografic al județului Iași*, [București], 1888.

⁷ Pe la 1789 exista o moșie „Braniște” spre vest de Jijia, în ținutul Iașilor, mai întâi proprietatea lui Razu vel logofăt și mai apoi a lui Costache Conache vornic (Arhivele Statului Iași, *Documente*, Condica 111).

moșiei, e precizată într-un document din anul 1805 publicat în *Uricarul*⁸. Documentul precizează că „nimine nu poate face stână fără tocmeală”, că țăranii vor trebui să plătească stăpânului de moșie „câte patru parale pe an pentru pășunea lor”, afară de pășunatul mieilor. Fac excepție de la dispoziția de mai sus țăranii care au până la 10-15 oi și care vor fi lipsiți de vaci și oi, precum și în cazul când „nu le vor împreuna unii cu alții formând stână”. În cazul de față, oile acestora vor putea pășuna „chiar în imașul satului slobode”.

Din anaforaua de mai sus a boierilor, pentru menținerea drepturilor lor, cu privire la pășunat și ținerea de stâni pe moșia lor, rezultă că cea mai mare parte a locuitorilor simt nevoia de imaș, de loc întins pentru pășunat, recurgând la stăpânii de moșii. Înțelegerea („tocmeala”) între stăpânul de moșie și țăran se putea stabili în două moduri: personal (individual), în cazul când avea vite mai multe, și sub formă colectivă sau, cum spune documentul, „împreună unii cu alții” când urmau ca să se însoțească, așa cum s-a procedat până târziu, făcând stâni laolaltă.

2. Zona de păstorit a orașului Iași. Păstoritul „târگاșilor”

Despre o zonă pastorală cu totul limitată va trebui să mai vorbim, determinată nu de creșterea vitelor ce o practică locuitorii de prin sate, ci [de] nevoia de a ține vite unii orașeni din Iași⁹, o dovadă mai mult [a] caracterul[ui] semi-urban al acestui oraș în trecut. Într-adevăr, pe o rază relativ limitată, în jurul Iașului, aceștia și până în ziua de azi practică un păstorit aidoma păstoritului ce se practică în restul regiunii, cu deosebire că oile, fiind ale orașenilor de pe la mahalale, păstoritul respectiv e pus pe seama *târگاșilor* și nu a țăranilor de prin sate.

Ne așteptăm ca păstoritul târgoveților ieșeni să fie foarte vechi, din moment ce asupra lor s-au dat în trecut și anumite hrisoave. El se pierde, logic, în caracterul rural al orașului Iași. Cu timpul însă oamenii

⁸ [*Uricarul*], nr. 2 [partea a II-a, Iași, 1852], p. 134 [„Pentru pășunea oilor și stănilor lor, stăpânul moșiei nu să îndatorește a da osăbit imașu pentru oi, fără tocmeală și învoire, afară numai dacă până la zăce sau cincisprece oi vor ave vreunii din sătenii aceia care sânt lipsiți de vaci și boi. Și acele oi se vor pășuna chiar în imașul satului, să fie slobode, iar celelalte toate să plătească câte patru parale pe an pentru pășunare lor, afară numai de miei, iar dacă și aceste câte zăce și cincispăzăce oi a fieștecăruie sătean le vor pășuna împreuna unii cu alții, făcând stână, să se învoească și pentru acele cu stăpânul prin tocmeală, căci nimine nu poate a face stâne fără tocmeală”].

⁹ „Pentru câte o vită ce au pentru hrana casei lor” (*Uricariul*, partea a II-a, [Iași], 1889 [de fapt, e anul 1852], p. 26-27; [aici se vorbește despre imașul târgului Iași, într-un document din 6 mai 1816]).

târgului Iași vin în conflict cu stăpânii de moșii din jurul Iașului, care intenționau cu tot dinadinsul să-și consolideze poziția proprietății lor față de orășenii care-și trimiteau vitele la păscut pe anumite terenuri considerate îmaș orășenesc din depărtate vremuri.

Într-un hrisov domnesc, dat în 1779 de Constantin Dimitrie Moruzi, se precizează că orășenii Iașului au și ei vite care vara sunt scoase în afară de oraș, la pășunat, că proprietarii de moșii, prin vechiliile lor, le închid vitele sub cuvânt că le pasc îmașul lor, că le strică fânețele și țarinile lor, că tot timpul verii se iscă neconținut certuri pentru acest lucru, părțile în conflict ajungând până la judecata domnitorului. Acesta ia apărarea orășenilor contra stăpânilor de moșii, spunând că „*norodul unui oraș ca acesta, mai ales unde este și domnescul nostru scaun*”, *are dreptul la teren de pășunat pentru vitele lor*. Ceva mai mult, hrisovul, pe lângă drepturile orășenilor târgului Iași, mai ține seama și de „*cei străini, care ne vin cu trebuință neîncetat și se duc*”.

Ce trebuie să înțelegem sub acest pasaj? E vorba de „*cei nestătători, care, cu trebuințe sau pentru nevoile lor, vin aice și se duc, să fie volnici de obștie a pășuna vitele lor fără nici o plată*”. Ne întrebăm dacă nu sunt vizati, în primul rând, oierii mocani în trecere cu turmele lor spre șesuri mai largi la iernat sau vărat chiar? Documentul dat de Constantin Ipsilanti [de fapt, e vorba de Constantin Moruzi!] în 1779 vorbește, între altele, și de unele categorii de străini care vin de cumpără vite în Moldova și fiind nevoiți să mai rămână cu ele temporar, în termen de două luni de la cumpărarea lor, ei au voie să le pască fără să plătească nici o taxă. Unde? Pe astfel de locuri ca cele din jurul Iașului. „*Să fie volnici și aceștia de obștie a pășuna vitele lor fără nici o plată și fără nici o pricină de către nimene, ca pe un loc slobod ce este al orașului, însă punându-și orășenii păzitori de vite și ferind locul de țarine și fânețe ca să nu facă pagubire și nimene să nu poată năimi sau a da cuiva dintr-acest loc a face stâni sau pentru pășunat ori macar cu alte chipuri vânzări, ce să fie în veci tot locul acesta slobod pentru trebuința orașului*”¹⁰. Hrisovul astfel întărit, se cere printr-însul urmașilor la Domnie să respecte și ei așezământul dat orășenilor.

Într-adevăr, drepturile orășenilor sunt confirmate și întărite ulterior din partea lui Ion Mavrocordat în anul 1786 [în acest an, Moldova a avut doi domni: Alexandru II Mavrocordat Firaris și Alexandru Vodă Ipsilanti;

---

¹⁰ [Ibidem], p. 236 (ceva similar pentru orașul Suceava; v. Octav Monoranu, *Considerații asupra unor aspecte ale vieții sociale din orașul Suceava în secolele XVII-XVIII*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, VIII (1981), p. 133-140).

probabil e vorba de o întărire din partea lui Alexandru II Mavrocordat Firaris!], după numai 7 ani, ceea ce denotă că drepturile orașenilor la pășunat se cereau menționate cu orice preț. În anul 1816 problema era tot așa de actuală. Acum iarăși se ridică orașenii și jeluiesc contra stăpânilor de moșii din jurul Iașilor ce sunt strâmtorați prin tocmele cu stăpâni de moșii. Se spune că unii dintre târgoveți și-au plantat vii, alții au făcut „ceiruri” în cuprinsul terenului de pășunat, că toată vremea verii sunt în ceartă cu vechilii stăpânilor de moșii, că le iau vitele la obor etc. Cu acest prilej sunt aduse în discuție – iarăși – pe lângă interesele orașenilor și interesele „acelor streini ce vin cu trebuință și să duc”. Se delimitează, din nou, locul „den jur împrejurul Eșului, spre miazăzi șesul Bahluiului, dealul Gălății și podișul Miroslavei, până în dreptul Balciului și până în tufanii Miroslavei până la Valea Adâncă și în jos într-acel drept și iarăși șesul Bahluiului și printre gârlele Bahluiului în jos până la gura Tomeștilor”¹¹ etc. etc. Pe acest imaș, „orice locuitor român” poate da la păscut, fără plată, trei capete de vite mari sau 12 vite mărunte, iar de-i întrece acest număr plătește o dare relativ neînsemnată după vitele prisositoare. Tot felul de animale domestice de muncă sau de hrană, potrivit regiunii, pasc pe aceste imașuri: boi, bivoli, cai, oi, capre, păsări domestice etc.¹² În anul 1851, 10 cetățeni din mahalaua Tătărași dispun de 3025 de oi. Ei însă nu vor putea paște în imașul obștii Iași decât „trei vite albe sau 30 de oi”¹³.

Am reprodus parte din documente dintr-un motiv justificativ: pentru a arăta caracterul rural, într-o oarecare măsură, al orașului Iași. Până târziu, în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea, se puteau vedea în Iași, printre casele boierești, locuri virane („vagues”) pe unde pasc animale domestice, printre care și rămători¹⁴. Și astăzi locuitorii de margine ai Iașului folosesc șesul Bahluiului, vara, în afară de anumite locuri însămânțate, ca teren de pășune, formând stâni ca și sătenii, stâni ale „târğașilor” cum le numesc sătenii, adică ale celor ce țin de oraș. S-a căutat apoi ca să se insiste asupra documentului din 1779 și din altă cauză: el se referă, pe cât se pare, deopotrivă, atât la aspectul pastoral-local, cât și la cel transhumant, cele două forme pastorale continuând să subziste până târziu, [evident] cu diferență de grad și intensitate.

¹¹ *Uricarul* (cit. mai sus), p. 26-27.

¹² N. A. Bogdan, *Orașul Iași*. Monografie istorică și socială ilustrată, ediția a II-a, [Iași], 1913, p. 52.

¹³ Idem, *Imașul Târgului Iașilor*, extras din „Ion Neculce”, IV, 1924, p. 3.

¹⁴ M. A. Demidof, *Voyage dans la Russie Meridionale et la Crimée par la Hongrie la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1854, p. 161.

3. Păstoritul transhumant

Un alt aspect al problemei, cum se vede, îl constituie păstoritul transhumant pe care-l practică mocanii din Ardeal, vărând sau iernând oile în șesul Prutului, păstorit care nu rămâne fără urmări, fiind vorba de profilul pastoral [al] regiunii.

E îndeobște cunoscut [faptul] că pentru păstoritul transhumant al oilor din Carpații Orientali se găsesc mai puține documente¹⁵; drumurile lor – e vorba mai ales de bârsani – erau orientate mai mult spre Muntenia și mai rar prin Vrancea – Bacău și mai departe spre sud-est. Totuși, între regiunile care au atras, din timpuri străvechi, oi la iernat sau vărat a fost și stepa din nordul Moldovei¹⁶, turmele de oi, mai ales ale țuțuienilor, poienarilor, brețcanilor¹⁷, urmând anumite drumuri, își aflau în Câmpia Moldovei terenul prielnic pentru iernatul și învăratul turmelor lor (v. fig. 4). Întretăierea celor două forme pastorale, local și transhumant, oricât de slabă ar fi fost cea din urmă, a rămas nu numai în tradiție, toponimie, antroponomastică, ci și în documente scrise¹⁸.

Dintr-un hrisov dat de Constantin Ipsilanti în anul 1799 rezultă că în Moldova veneau turme de oi mocănești, care se pot grupa în două categorii: o parte care veneau numai pentru pășunat, pentru „văratec” cum se spune, și o parte care vin și în căutarea de pășuni pentru vară, dar și iernează aici. Pentru prima categorie de oi se percepea de către [loc alb în ms.] o taxă de 6 bani „noui” de oaie¹⁹;

---

¹⁵ Sabin Oprean, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali* (extras), Cluj, 1930, p. 11 [și] 25.

¹⁶ *Ibidem*, p. 25; v. harta [intitulată] Drumurile de transhumanță privind Moldova.

¹⁷ La care vor trebui adăugați și covășnenii (*Ibidem*, p. 11).

¹⁸ „Pentru oile ce vor eși la Moldova și se vor pășuna aicea în Moldova pentru varatic, vor plăti cunița câte 6 bani nuoi de oae și de capră, iar când acele oi vor și erna, atuncea vor plăti goștina câte un ban nou de oae la goștinari de streini (...); care dintr-acești străini cumpără vite aice în Moldova și (...) nepășunându-le aicea în țără, le trec peste hotar, li s-au fost pusă sorocū de la zioa ce le vorū cumpăra până în doue luni de zile să nu se supere de cuniceri, iar pășunându-se mai mult să plătescă cunița câte 40 bani de vită după obiceiū (...); așijderea și pentru vitele ce le aducū negușitorii dintr-alte părți de locū aicea în țără de pășunată și nu le vorū pășuna mai multū de 2 luni, să nu se supere de cuniceri, iar aducându-le la pășunat înadins și iarăși le vor întorce înapoi, atunce să nu se socotescă sorocul de 2 luni, ce să plătească cunița după obiceiū” (*Uricarul*, vol. I, ediția a II-a, [Iași], 1871, p. 90 și 95 [număr de pagină incorect; de fapt sunt p. 90-91]).

¹⁹ Cuniță v. l. [?] vechi kunica, rus. *kunica* – jder, piele de jder care servea ca monedă și cu care se plătea birul (August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, [Iași, Editura Presa Bună, 1939], s. v.).

pentru categoria a doua se va plăti „goștina” câte un ban nou de oaie. Din documentul de mai sus mai rezultă însă și altceva: că există o categorie de „streini” care vin de cumpără vite de aici, [di]n Moldova, dar nu rămân cu ele decât un timp limitat, două luni, [și că] aceștia nu [plătesc] nici o taxă. Cum se va vedea și mai departe, sunt menționați în același document „caii bârsănești ce se vor afla aicea în țară le ernatic” pentru care se plătește 40 de bani cunița²⁰. Deci, nu numai de mocani oieri este vorba, ci și de „negustori și alții din stăpânirea austriicească care au cășlele aicea în Moldova”. Aceștia vor trebui să plătească 40 de bani de vită, pentru văratic 7 bani de oaie (și de capră), [iar] dacă le și iernează, 10 bani²¹.

Dar păstoritul transhumant a lăsat urme și sub alte forme. *Dicționarul geografic al județului Iași* [...] menționează tradiția – destul de verosimilă istoricește într-un anumit sens – că satul Comarna din regiunea Iași și-a luat numele de la un om care, din vechime, venind cu o turmă de oi, s-a așezat în poiană, în mijlocul codrilor, și că [...] de la el ar fi rămas numele satului²². De fapt, numele de Comarna poate veni foarte ușor de la comarnic, termen pastoral, care are, după cum se știe, mai multe accepțiuni: colibă mică în care locuiesc ciobanii; parte a stâniei unde se mulg oile, unde se fierbe zărul; loc în stână unde se păstrează cașii; leasa pe care se pune cașul la zvântat²³. De reținut că termenul de comarnic nu e folosit în regiunea de care ne ocupăm la nici una din destinațiile ce se dau stâniei și nici la vreo funcțiune în legătură cu păstoritul cu care ne ocupăm decât rar la „leasa” de zvântat cașul ce se ține de obicei sub streășina casei. Deci, denumirea se datorește păstorilor mocani veniți cu turmele lor în aceste părți și rămași de când cu trecerea turmelor spre iernat. La aceasta suntem îndreptățiți și în urma faptului că documentar satul Comarna are o vechime destul de mare. El este considerat printre cele mai vechi sate din regiune, fiind pomenit în anul 6939 (1431) și în anul 6946 (1438)²⁴. Nu e de mirare că în raza acestui sat (spre nord-est) întâlnim „Dealul Mocanilor”, acolo unde se zice că ar fi fost în vechime satul Comarna și acolo unde mai

²⁰ *Uricarul*, [vol. I, ediția a II-a, Iași, 1871], p. 389 [p. 91] (cunița era o dare ce se lua de pe oi și cai și alte vite ce aduceau străinii de peste hotare la iernatec în Moldova).

²¹ *Ibidem*, p. 110.

²² C. Chiriță, *op. cit.*, p. 72.

²³ Comarnic (bulg. *komornik*, colibă ciobănească; v. [August Scriban, *op. cit.*?], s. v.).

²⁴ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești de la Ștefăniță Voievod (1517-1527)*, [Iași], 1943, p. 260.

sunt doar câteva case, cca. 30²⁵. Tot în raza satului Comarna se află pădurea Băcioaii (spre est), denumire care ne duce spre o strânsă legătură a locuitorilor de aici cu o formă de păstorit pe care nu o practicau decât mocanii transhumați de altădată.

De altfel, sate de ungureni pe valea Jijiei nu lipsesc²⁶. Satul Covasna din regiunea Iași, care, în timpul cercetării noastre din vara anului 1949-1950, număra trei stâni în „Braniște” și trei pe porniturile dintre podiș și bazinul în care se află satul, însuma la 3000 de oi după spusa locuitorilor. Satul Covasna – și el – presupune o descendență sigură a mocanilor transhumați, oricât s-ar părea că locuitorii covășneni din Ardeal sunt mai legați de satul lor de baștină decât alți mocani...²⁷; covășnenii își trimeteau oile în Moldova alături de cei din Brețcu, alături de cei din Trei Scaune, Ciuc și Bistrița²⁸. Transhumați în Moldova mai făceau apoi, alături de români, și secuii, urmând linia de mișcare cunoscută, de-a lungul Siretului până la Prut și mai departe. În *Marele Dicționar Geografic al României* sunt înșirate nu puține sate de ungureni pe valea Jijiei. Sunt menționate satele Durnești, Iepureni [de fapt, este Epureni], Săpiveni, Ungureni-Jianu și Vicoleni, la nord-est de Dângeni. [...]

Fenomenul de aclimatizare al ciobanilor transhumați în regiunile mai apropiate sau mai depărtate de satele cercetate nu face decât să confirme arătarea cu privire la urmele lăsate de oierii transhumați în regiunea cercetată de noi²⁹.

---

²⁵ Stabilirea locuitorilor comărneni mai întâi pe Dealul Mocanilor a fost favorizată, între altele, și prin faptul că aici ei aveau apa la îndemână, izvoare ce dau loc la pâraie (cf. I. Chelcea, *Alimentarea cu apă a locuitorilor din Comarna, [județul Iași]*, în „Revista Muzeelor”, nr. 1, [tom. XIII], 1976, p. 60-64).

²⁶ *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. IV, [București, 1901], p. 102. O comună Ungureni de pe Jijia e trecută cu 3613 oi (*Ibidem*).

²⁷ Sabin Oprean, *op. cit.*, p. 26.

²⁸ Ion Ghelase, *Mocanii*, București, 1944, p. 156 și Andrei Veress, *Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara Românească*, București, 1927, p. 6-7.

²⁹ Grajdurile, deal în comuna Șipote, [...] susține tradiția că și-ar fi luat numele de la grajdurile în care, din vechime, niște mocani creșteau cai (cf. C. Chiriță, *op. cit.*, p. 108); documentele (1779) într-adevăr vorbesc de caii bârsănești din Țara Ungurească „ce se vor afla aicea în țară la ernatec” pentru care va trebui să se plătească „40 de bani nuoi de tot calul”, după cum s-a dat și până acum (cf. *Uricarul*, vol. I, ediția a II-a, Iași, 1871, p. 91). Despre Moara Țuțuianului, loc pe dealul Dobu, comuna Gropnița, fosta plasă Copou, se zice că acolo ar fi existat în vechime o moară de vânt făcută de un țuțuian venit din Transilvania și care se stabilise în satul Gropnița (cf. C. Chiriță, *op. cit.*, p. 161). Mai spre sud, pe un afluent al văii Horincea, se află satul Chirilești-Oarba, care, după cum se afirmă, e „o veritabilă colonie de mocani ardeleni” (C. Gugiuman, *Observațiuni asupra modului de grupare a așezărilor omenesti în stepa deluroasă a Fălciului*, [în] „Buletinul S.R.R. de Geografie”, LVII (1938), p. 312).

Nu lipsesc nici dovezi antroponomastice. În Comarna, despre care s-a mai vorbit, se află familia Covăsneanu. Învățătorul pensionar cu acest nume, [...], susține că în copilăria sa ar fi dat oile la strungă. Tot el susține că „bunelul” său era „mocan”. În casa sa din Comarna pe un perete se află portretul mamei sale, care apare îmbrăcată cu [o] cămașă cu ciupag ca în Transilvania. Să mai reținem că în același sat mai întâlnim, în afară de familia Covăsneanu, și famili[ile] Grigore și Mihail Ungureanu, precum și famili[ile] Vasile și Ion Mocanu, atestați documentar încă din anul 1820, după cum dovedește catagrafia comunei Comarna din același an, [catagrafie] ce se află în Arhivele Statului din orașul Iași.

Din cele expuse mai sus rezultă că păstoritul transhumant al oierilor transilvăneni în regiunea de la nord-est de Iași este un fapt de necontestat. El a lăsat urme ce nu pot fi puse la îndoială, deoarece locuitorii din regiune consideră și azi drumul ce duce de la Iași la Țuțora drept „Drumul Mocanilor”. Este însă o altă problemă dacă păstoritul transhumant, atât cât s-a exercitat în aceste părți, a influențat sau nu și păstoritul local de care ne ocupăm? La întrebarea de mai sus vom căuta să răspundem către sfârșitul lucrării (v. **Încheierea**).

4. Posibilități de creștere a vitelor în zona de care ne ocupăm în vremea când au loc cercetările

Păstoritul în nord-estul regiunii Iași suferă schimbări în cursul timpului. Suprafața întinsă lăsată altădată pentru pășunat sau fânețe e redată tot mai mult culturilor de cereale, apoi numărul populației e și el în continuă creștere. Nevoia de teren întins pentru pășunat se resimțea din plin la vremea când aveau loc cercetările. Schimbarea se mai poate vedea și din relativa uniformizare a numărului de vite pe cap de locuitor pe tot cuprinsul regiunii cercetate. Harta pe care o prezentăm arată o densitate mai mare de oi și chiar de vite mari tot în fosta plasă Braniște. Comunele Aroneanu, REDIU ALDEI [astăzi este sat component al comunei Aroneanu] înregistrează în nord numărul cel mai mare de vite (v. fig. 5). Cazul se explică îndeajuns și prin valorificarea laptelui aici, [lapte] cerut de piața Iașului. Comune mai depărtate rămân la un număr mediu de vite, cum sunt în nord Zahorna, Cârpiți, Mânzătești și chiar Țuțora. [În] extremitatea de sud a regiunii de care ne ocupăm seria satelor cu un număr mediu de trei vite de gospodărie o formează satele din plin „codru”: Poieni, Blaga, Hilița și apoi Covasna, Costuleni, Osoi (v. fig. 5). Pe când în nord-est, fosta plasă Braniște, numărul vitelor se menține la o medie mijlocie atât în ce privește oile, cât și vitele mari, în sud numărul

lor scade brusc pentru cea mai mare parte din sate. Toate satele din fost plasă Codru cu număr mic de vite coincide, ca răspândire, cu folosirea terenului lor, ulterior, cu livezi de pomi și viță de vie sau diferite culturi. Deci, în nord, unde acestea lipsesc (și în sud-vest: Poieni, Blaga, Hilița), se menține și creșterea vitelor mai dezvoltată (v. [...] fig. 6).

Criza în ceea ce privește creșterea vitelor, la vremea când cercetările au loc, subzistă, ea fiind pusă pe seama pășunatului extensiv și a calității ierbii, precum și pe slaba organizare agrozootehnică a regimului trecut. Abstrăgând faptul că iarba poate fi [mai] bună sau [mai] rea, ceea ce atrăgea atenția în primul rând era lipsa de loc suficient pentru pășunat. Se mai adaugă apoi și lipsa de umiditate necesară creșterii ierburilor pentru a se menține pășunea verde și proaspătă tot timpul cât durează pășunatul. Nu e deci de mirare dacă în zilele de vară, vizitând de curiozitate un imaș se putea vedea „ros”. Expresia [...] „se roade” arată îndeajuns situația precară. Deci, e vorba de un imaș ros, cu iarba retezată până la rădăcină, cu vitele plimbându-se de colo până colo în căutarea unui fir de iarbă.

Iată pentru ce se putea spune că în nici o regiune cunoscută de noi, sub acest raport, nu s-a întâlnit o mai mare frecvență de vite priponite, ținute în pripon, vite, cum se spune în limbaj local, păscute „de-a mâna” (Hilița). Se recurgea la o soluție: oamenii erau nevoiți din lipsă de loc să *mărginească* vitele. „O mai mărginesc”, „le mai mărginesc”, „n-am unde le priponi” – sunt expresii ce se auzeau des. A mărgini o vită înseamnă a o paște de sfoară, [legată] cu frânghie din coajă de tei³⁰ ori stând toată ziua înaintea ei pe la capetele ogoarelor [sau] pe marginea drumurilor. Fenomenul corespundea astfel unei lipse acute a locului de pășunat.

În general, putem spune că locuitorii din sud-estul regiunii Iași dădeau oile la izlaz. Mai fiecare sat își avea, în suprafață variabilă, loc de izlaz. Trebuie totuși notat că acest loc de izlaz în economia de spațiu a hotarului fiecărui sat se află într-un loc dintre cele mai rele sau de curând despădurit, în care caz era plin de măracini de buruieni (Chicerea) sau, cum se spune, [cu] „bozi” (Covasna)³¹. Spre exemplu, la Hilița fundul depresiunii în care este așezat satul, acoperit de vatra satului, are de jur-împrejurul bazinului un brâu de livezi, iar locul de

³⁰ „N-am unde le priponi” (Goroni); „vita o ține-n pripon”; „o paște-n pripon”.

³¹ Imașul obștesc din hotarul satului Schitul Anca e transformat azi în ogoare. Oamenii l-au împărțit, cu tot caracterul său de loc frământat de alunecări. Pe imașul satului Gorovei acum sunt case și livezi...

tranziție spre suprafața de podiș (unde se află culturi de cereale) e format din loc frământat, de alunecări de teren. Aici era izlazul vitelor... Alte sate n-aveau nici cât Hilița...

În nord-estul regiunii Iași, cel mai bun loc pentru culturi îl ocupă suprafețele de podiș; văile dintre ele, văile largi ale Bahluiului, lunca Jijiei și [cea] a Prutului în cea mai mare parte sunt destinate fânețelor și locului de pășunat. Pe aici întâlnim vara și turmele de oi (se spune „cârd”); [tot] pe aici se întâlnesc și stânele de care vom vorbi...

Locuitorii „deleni” sunt nevoiți adesea să cumpere de aici, de la „câmpeni”, când au nevoie, iarba verde la prăjină – pe care o cosesc, sau, de-a dreptul, cumpără fân sau chiar „ciocanii”, la „hurtă”, cu snopul. Un exemplu îl poate oferi satul Comarna; [aici] se poate spune că nu se face fân bun, dar, în timp ploios, șesul este inundat, iar oamenii sunt nevoiți să cumpere nutreț pentru vite de la ...ungureni.

Cu toată situația grea arătată, se poate totuși vorbi de un păstorit, deoarece, în majoritatea cazurilor, în timpul verii, oile sunt scoase din sat, sunt adunate³² și repartizate unui anumit loc de pășunat unde stau tot timpul verii. E imașul sau izlazul comunei³³. Numai în cazuri excepționale, când oile sunt atacate de lupi, prea des, sau dacă e vorba de o inundație într-una din luncile amintite, [atunci] oile sunt aduse și mulse-n sat sau sunt „ridicate” la pădure (Costuleni).

În general, suprafața destinată pășunii vitelor e rezervată din an în an și, la timpul prescris, așteaptă să fie folosită din plin, îndeplinind un rol important în economia locuitorilor acestor sate.

5. Despre stână

Nu se poate concepe un păstorit, oricât de rudimentar ar fi el, fără o instalație adecvată. Aceasta este stâna, cu tot ce ține de ea. Ne așteptăm, așadar, ca stâna să reflecte, până la un punct, nivelul material și cultural al oamenilor interesați la întocmirea ei. Și cum aceștia trăiesc într-un anumit mediu geografic și într-o anumită epocă istorică, e natural ca stâna să fie și ea, până la un punct, reflexul credincios al aceluiași mediu și al aceleiași epoci istorice. Nu trebuie să ne mire, deci, dacă stâna din regiunea de la nord-est de Iași se deosebește ca înfățișare de stâna din alte părți, de stâna din Carpați spre exemplu, căci ea răspunde, în felul acesta, întru totul altor condiții naturale și culturale.

³² „Se-nturlucă” mai mulți, aceasta este expresia.

³³ Un șes în sat (Rediu Aldei) unde pasc porci, oi, cai și găște, care face parte din izlazul comunei, se cheamă „Hreniță”.

Nu este exclus astfel ca cineva dintre noi, călătorind de la Iași la București, să fi văzut din fuga trenului, fie pe șesul Bahluiului, fie pe al Bârladului sau în hotarul vreunui sat din regiune astfel de instalații, destul de caracteristice, ca să stârnească curiozitatea chiar și a cuiva care nu se interesează direct de păstorit. Mai întâi, că atunci când îți apare în față nu-ți apare de obicei o singură stână, ci două-trei, chiar și până la cinci-șase, după cum e satul de mare. Astfel că ele îți par cumva laolaltă. Depărtarea dintre ele nefiind mare, par produse de același gen, cu atât mai mult cu cât sunt total deosebite de locuințele oamenilor din sat. Parcă ți s-ar spune că în sat sunt locuințele oamenilor și că aici e un alt gen de viață, total deosebit, care impune prin particularismul său, care se cere cunoscut cât mai de aproape în ceea ce are el mai specific.

Dacă ne-ar întreba cineva care este elementul cel mai bătător la ochi la o stână de aici, n-ai sta mult pe gânduri să răspunzi. Deoarece, privită mai ales din nord-vest, stâna respectivă e oricând dispusă ca să-ți arate „perdeaua” care se desfășoară o bucată de loc, ca un semicerc, în boltă largă: e paravanul de trestie care apără de vânt și ploaie o anumită porțiune a locului, unde turma de oi doarme peste noapte. Această particularitate se repetă. Ea e aceea care se vede de departe. Curiozitatea se mărește apoi de îndată ce vezi că nu numai perdeaua e de trestie, dar că [...] și pereții stânei propriu-zise, de cele mai multe ori, sunt făcuți din același material, neobișnuit pentru cine cunoaște stânele de la munte (v. fig. 7).

Cum se instalează stâna? De îndată ce oamenii s-au învoit care de ce stână țin, în ziua fixată toți pun mână de la mână, bucuro[și], fiecare cu cele de trebuință. În două-trei ceasuri stâna e gata. În construcția stânei intră de fapt două feluri de materiale: lemn și stuf. Pe cât de ușor e de ridicat stâna, tot pe atât de ușor e de demontat. Toamna, aceiași oameni se sfătuiesc din vreme și strică stâna. Se poate spune că întovărășiții o fac și tot întovărășiții o strică. Materialul se transportă de fiecare acasă la el.

De ce se strică stâna și nu se lasă pentru anul viitor? Adevărul e că în regiunea de care ne ocupăm stâna se strică și se mută din an în an. Aceasta răspunde unor nevoi reale. Ni se spune de către localnici că gunoiul de oaie înfierbântă ugerul oii dormind ani de-a rândul pe același loc și-l face tare ca piatra. Oile, altfel, dacă nu s-ar muta stâna în alt loc,

ar căpăta „răsfug”³⁴. Mai sunt și alte motive însă: stâna se strică și din cauza prășirii șerpilor prin gardul împrejmuitor, din mărăcini. Dar altfel, în timpul cât ar fi părăsită tot i-ar da foc copiii... [Doar] două fapte am semnalat de care trebuie să ținem seama.

6. Tipologia stânei (stâni cu „perdea”)

Tipul stânei din nord-estul regiunii Iași e relativ omogen. Stâna se compune din următoarele elemente principale: *stâna* propriu-zisă, „*geandărul*”, *strunga*, *ocolul* cu „perdea” și *târla* (v. fig. 7).

Trecem la descrierea consecutivă a lor. Începem cu adăpostul pentru om, cu stâna propriu-zisă, numită, pe alocuri, și „coșmagă”. Aceasta prezintă trei tipuri: a) dreptunghiulară, b) circulară și c) în formă de potcoavă, ultimele două tipuri fiind în număr mai redus (v. fig. 8, 9 [și] 10).

În ceea ce privește stâna dreptunghiulară, care este stâna cea mai frecventă, observăm următoarele [aspecte]. Pereții sunt formați din trestie, având și spic. Trestia este așezată în fire lungi, unul lângă altul, în picioare, și strânse pe la mijloc între doi leți, legați cu sârmă sau cu nuiele de răchită (salcie). Peretele din trestie poate fi strâns, de o parte și de alta, chiar de mai mulți leți, dispuși pe trei rânduri. Numai la capătul lor, stâlpii le d[au] o tărie mai mare. Încolo, un vânt mai puternic cu greu poate fi oprit ca să nu pătrundă printre firele de trestie, care nu au nici un fel de tencuială, cu excepția unor stâni îngrădite din nuiele, care-s lipite cu pământ, foarte puține la număr, despre care vom vorbi.

Acoperișul pe furci. Acoperișul se sprijină pe căpriori și aceștia pe o „culme” susținută de furci. Capetele lor sunt proptite de alte două culmi mai joase, sprijinite, la fel, pe furci. Rezultă de aici un acoperiș în două ape, acoperit cu stuf. Ca înfățișare, se poate spune că e de stuf. Ca structură, avem în față stâna pe furci (v. fig. 7), relativ cunoscută în domeniul pastoral românesc. Dimensiunile stânei sunt în jurul a 3x3 m sau 3x4 m.

Odată intrat în stână, ceea ce atrage atenția în primul rând e vatra focului (care se află, de cele mai multe ori, în mijloc); adesea, [e] o

³⁴ Dalac? [August] Scriban ([*op. cit.*], s. v.) arată că răsfugul provine în caz de fugă și umiditate. În aceeași ordine de idei, în regiune se cunosc două feluri de răsfug: alb și negru. La cel negru cade și „pulpă” oii (ugerul). Un cioban întâlnit pe lunca Jijiei, din Poiana Sibiului, respinge această cauză, susținând că gunoiul n-ar avea nici un efect asupra răsfugului, în sensul că nu l-ar putea cauza.

groapă în formă de potcoavă, numită când „cotună”, ca la Poieni-Comarna și Horlești (v. fig. 8), când „jignă”³⁵, ca la Osoi, sau, simplu, groapă. Deasupra acestei vetre se află un sistem rudimentar de susținut ceaul sau căldarea pentru fiert, [sistem] compus din două furci, [numite] „crăcăni”, și un drug de-a curmezișul, numit „darar”³⁶ sau drugă.

Trecem la altă dependență legată de stână, [anume] la adăpostul unde ciobanii mulg oile. Adăpostul respectiv se află fie la dreapta, fie la stânga stânei propriu-zise. Spre deosebire de stână, care e închisă de toate laturile, cu excepția unei uși, dependența de alături [...] are un aspect cu mult mai simplu. Privind-o mai de aproape, nu e greu să distingă „comarnicul” din alte părți, numai că în părțile acestea nu i se spune comarnic, ci „geandâr”. El mai are și alte particularități, cum [vom] arăta mai jos. De semnalat că denumirea de geandâr are în cuprinsul cercetat de noi unele excepții. Astfel, în Covasna, Holboca, Hilița și Comarna-Poieni termenul respectiv e înlocuit prin cel de „spătar”, adică un nume echivalent cu [de]numirea ce o poartă paravanul de scândură de care se reazemă ciobanul când mulge oile. Un element component geandârului.

Locuitorii de la Hilița, întâlnești de noi pe la stâni, știu că „geandâr” s-ar chema încăperea respectivă „numai pe la munte-ncolo”. Totuși, [de]numirea folosită de ei, adică cea de spătar, s-a întâlnit excepțional în localitățile menționate mai sus. Se poate observa ușor cum partea din față a geandârului e complet deschisă, pe când în fund există un perete numit obișnuit „spătar” (v. fig. 12), cu o deschizătură destul de mare ca să se strecoare prin ea o oaie spre a fi mulsă. Această deschidere are de o parte și de alta planșete (scânduri), dintre care una mobilă (b), legată cu un gânj de stâlpul spătarului (c). Cealaltă planșetă e fixă. Deschizătura pe unde pătrunde oaia spre a fi mulsă se cheamă „ștergătoare”. Rostul planșetelor e acela de a proteja de murdărie ciobanul care mulge oaia. Și astfel, una câte una, intră oile la muls, una trecând pe la stânga, cealaltă la dreapta, unde, așezați pe niște scaune, ciobanii așteaptă să prindă oile pentru muls (v. fig. 12). De reținut că scaunele acestea sunt fixe. Ele sunt formate din glii suprapuse de pământ, țăr murite de jur-împrejur de lemne crăpate și înfipite adânc în pământ, spre a menține gliile la înălțimea cerută (v. fig. 12). Peste glii,

---

³⁵ „Numai țiganii spun «jignă», noi spunem «cotună»” (inf. Dumitru Timofte, 60 ani, Comarna).

³⁶ Cuvânt necunoscut în *Dicționarul limbii române* [nu se precizează ediția; să fie al lui August Scriban?].

pentru a fi mai moale, se așterne o haină mai rea sau o petecă de cojoc cu lână în afară. Astfel de scaune nu am mai întâlnit la nici una din stânele văzute de noi în alte părți decât acelea de care ne ocupăm. Cu alte cuvinte, ele sunt tipice regiunii. În fața scaunelor, geandârul se prelungește până la deschiderea completă printr-o podea de scândură înclinată spre a nu se face noroi și nici oaia să nu se poată propti în pământ ca să scape de muls. N-o ajută nici planul înclinat, care-i este defavorabil. Dar se mai adaugă un element de sprijin: de ambii stâlpi ai spătarului, în unele locuri numai, ca în hotarul satului Mânzătești, unde am întâlnit un fel de gânji, oamenii îi zic „jug” sau „șerc”, în care se bagă capul oii în timpul mulsului spre a i se lua orice [posibilitate] de a mai scăpa din mâinile ciobanului la muls. Jugul e ca un fel de cerc din nuiele împletite, fixate cu o sfornicică de spătarul stâlpului. Oile vin, astfel, în timpul mulsului, într-un fel înjugate de-a binelea. Nici acest lucru n-am mai întâlnit în nici o altă împrejurare de felul acesta. Deci, iarăși un element tipic regiunii de care ocupăm? Geandârul, cu excepția deschizăturii pe unde intră oile la muls, e mărginit de jur-împrejur de trei părți. Iată deci care e funcția geandârului.

Dar stâna mai poate avea și alte dependențe secundare. Pe acestea le-am putea numi: un șopron, un coteț de porci, alături și în continuitatea imediată³⁷.

Se observă deci, contrar multor locuri, că la stâna de care ne ocupăm geandârul, ca și celelalte dependențe secundare, sunt sau au tendința de a fi sub același acoperiș, deci într-o legătură spațială cât mai strânsă. Particularitatea aceasta e un lucru care se impune de la început spre a fi reținut. Cu atât mai mult cu cât și [la] restul întocmir[ii] ce se dă stânei aici [se] observă aceeași structură deosebită, până la un punct, de stânele mocănești, mai ales sub raportul proximității spațiale.

Astfel, „strunga”, adică locul împrejmuire fie cu leți, fie cu gard de măracini, de unde se dau oile la ușe, respectă același raport strâns, spațial, nu numai față de geandâr, cum de altfel e și firesc, ci și [față] de stâna propriu-zisă, ceea ce nu e cazul întotdeauna în alte părți. Să nu uităm că stâna e compusă de cele mai multe ori dintr-o singură încăpere.

După ce oile au fost mulse, trec din geandâr în „târlă” (v. fig. 9), adică în fața stânei, de se odihnesc, seara de obicei, până târziu, când, în cele din urmă, sunt trecute într-o altă împrejmuire, în „ocol” (v. fig. 8

³⁷ Toate elementele stânei de care am vorbit și despre care vom mai vorbi sunt, de altfel, în *legătură imediată unele cu altele*.

[și] 9). E locul unde dorm oile peste noapte. Termenul oscilează, pe alocuri, între târlă și ocol. În regulă generală se întrebuintează [de]numirea de ocol. Ocolul are, în cele mai multe cazuri, în partea de nord-nord-vest o „perdea” de protecție, căreia la Osoi i se mai dă și numele de „pardosală”. *[Este] elementul care atrage atenția de departe, din care cauză noi am numit stânele din regiune stâni cu „perdea”, când corect s-ar putea spune, mai degrabă, că ocolul are perdea* (v. fig. 7 [și] 9).

Ce e perdeaua? Perdeaua nu este altceva decât fire de trestie puse în picioare și puțin înclinate la partea superioară, înspre ocol, spre a se da posibilitatea vântului să-și continue mersul, petrecând perdeaua. Și rândul de trestie se continuă astfel o bună bucată de loc, de-a lungul ocolului, în partea de nord-vest în formă de gard. Perdeaua poate servi ca adăpost nu numai ocolului, în care dorm oile noaptea, dar și stâni propriu-zise, considerată cu geandâr cu tot. Deopotrivă de necesare sunt, așadar, și strunga și ocolul, care, precum se vede, nu e încheiat de toate părțile. Nu în zadar acesta mai poartă și numele de „aripă”.

[Așadar], elementele structurale, caracteristice stânei din zonă sunt acum cunoscute. Pentru a le completa, va trebui să amintim și „târla”, adică locul deschis din fața stânei, care are funcțiune mai mult de loc de popas (seara după ce se mulg oile) până ce sunt trecute în ocol.

Abateri de la regulă. O abatere de la întocmirea dată stânei, așa cum a fost [descrisă] de noi mai sus, s-a întâlnit în unele locuri (numai în ceea ce privește stâna propriu-zisă). Astfel, în Costuleni, [precum și] la unele stâni din Comarna și Osoi (dincolo de dealul Logofteasa), întâlnim stâni cu acoperiș conic (v. fig. 9), din grădele de nuiele, fenomen explicat, în parte, prin abundența de lemn potrivit pentru astfel de construcție, iar în Poiana stâna, din circulară devine în formă de potcoavă (v. fig. 10). [La] ultimele tipuri de stână, tehnica și materialul mai ales au a-și spune cuvântul lor hotărâtor. Tot ca o abatere de la cele observate de noi anterior, se mai poate menționa că la stânele din hotarul satului Comarna lipsește perdeaua, elementul caracteristic de care am vorbit, fenomen explicat, în parte, prin faptul că în spatele stânei, în partea de unde bătea vântul, se află o pădure...³⁸ Ciobanii susțin însă că gardul simplu de „skini” ar ține loc de „pardosală”.

Alte abateri de la regulă, explicabile și ele: în sat[ele] Holboca, Rediu Aldei, Stânca și Coadă Stânei [credem că e vorba de o greșală de

³⁸ Satul face parte din vestitul „codru” de altădată.

culegere; probabil că satul e Coada Stâncii din comuna Ungheni] (pe lunca Jijiei) s-au întâlnit dese cazuri când stâna propriu-zisă lipsește cu desăvârșire. Stâni fără stână li s-ar putea spune acestora (v. fig. 13). Deși e un non-sens, totuși e o realitate, căci stâna e formată numai din geandâr, strungă și târlă. În cazul acesta, patul ciobanului e așezat în geandâr, lateral peretelui din dreapta. Explicația: în unele sate din imediata apropiere a orașului Iași și chiar mai departe, caracterul pastoral de care am [pomenit] slăbește. Oamenii, mulți dintre ei, mulg oile și acasă. [Astfel], nu e de mirare că în Holboca am întâlnit o stână instalată chiar în sat, în curtea unui gospodar ... [de] la marginea satului. Alte abateri de la regulă se vor sublinia la timp.

7. Cu privire la inventarul pastoral aflat la stână

Fiind vorba de „păstorit”, ne-am putea aștepta ca la stânele din zonă să întâlnim un inventar cât de cât numeros. Dimpotrivă, avem un inventar redus: o masă rotundă, un scaun, adesea capete de lemne folosite în loc de scaune, un pat fix acoperit cu o țoală sau, ca la Osoi, acoperit de-a dreptul cu o scoarță de tei. Acesta e mobilierul. La unele stâni am întâlnit și câteva cofe de băut apă așezate pe o laviță din interiorul stânei.

În [ceea] ce privește inventarul propriu-zis, necesar prelucrării laptelui, avem de subliniat următoarele. Oile se mulg în câte o găleată de 10 kg. La Osoi am găsit două găleți: una de 12 kg și cealaltă de 9 kg. Găleata are adesea baieră din coajă de tei, de pădure. Găleata pe care o prezentăm [...] e strânsă-n „cercuri” de țin doagele și are baieră din metal ([...], v. fig. 14). Rar se găsesc la găleți și „cupe”. La Comarna-Poieni, în loc de cupe se folosește provizoriu un talger (castron) de tablă... Laptele, odată muls, se toarnă într-un „cazan”, ceaun sau „căldare”, unde i se dă cheag. În alte părți, ca la Poiana Cârnelui (ține de Pocreaca) și [în] alte locuri, ca [la] Românești, laptele se încheagă într-o „budacă” din lemn de brad, frasin [sau] tei. Cea de la o stână din Comarna era de 30 kg. I se mai spune și *durbacă pe durbăci*. Tot în budacă se ține și zărul, care se dă la câini sau [la] porci. În afară de budacă (unde se strânge laptele), mai e întrebuințat și *brighidăul* cu care se frământă cașul (Românești). Nu lipsește nici *hârzobul* făcut din sârmă cu cerc de lemn și nici *tăușul* de mestecat urda (v. fig. 15).

Cheagul e adus de omul care vine la rând să ia laptele, de „rândaș”. Odată strâns, cașul este pus în „strecurătoare”, unde-și lasă zărul bine. Cașul e pus la zvântat pe o gratie de nuiete, căreia i se spune

„leasă” (rar, „comarnic”), împletită din nuiele de alun, salcie sau tei. Comarnicul se găsește în stână, de cele mai multe ori, într-un colț suspendat, în partea din fund. Astfel de lese am mai întâlnit curent și prin gospodăriile oamenilor din regiune. Obiceiul se extinde în Moldova pe o mare arie geografică. Ce rămâne de la cași se pune la fiert pentru urdă. Pentru a nu se afuma, urda se mestecă din când în când cu un soi de lingură cu totul simplă. Mai mult un lemn îndoit, în formă de lingură propriu-zisă; e așa-numitul „tăuier”, cunoscut și în Bucovina, cu același nume și aceeași formă (v. fig. 15)³⁹. Urdă din vas (budacă) se ia cu o lingură mare numită „polonic”.

De reținut, mai mult cu titlu de curiozitate, că în satul Mânzâtești, la Toader Sterpu (65 ani), am găsit și „cața” de prins oi, căreia i se mai spune și „cârlig de prins oile de kișior” (Dancu). Răboajele-s necunoscute. Buciumul se întâlnește foarte rar. Într-o singură localitate am întâlnit un bucium de tablă, deci în formă degenerată (Covasna). Tot astfel fluierul.

Îmbrăcămintea ciobanilor nu se deosebește prea mult de-a celorlalți oameni (v. fig. 16). În general, se poate spune că ei poartă „straie de cum se-ntâmplă”. Rar, poartă glugă; rar, curele cu bumbi de alamă și bâte ciobănești lucrate îngrijit. Cojocul și traista, opinci și ȋțari, căciulă și brâu lat se întâlnesc mai des.

E redus instrumentarul stânelor din partea locului pentru că însuși sistemul economic-pastoral-local e limitat. De ce? Pentru că, așa cum s-a arătat, suntem la sfârșitul unei faze istorice a economiei pastorale, altă etapă de progres luându-i locul potrivit legilor obiective de dezvoltare a societății. Cât de săracă e stâna se poate observa din notele luate la fața locului în hotarul satului Holboca, unde, la o stână găs[im] numai geandârul și leasa, scaune fără ștergători și numai strunga. La a doua stână la fel: geandârul avea un pat pentru odihna ciobanului, ștergători, cazan, felinare, găleată și numai strungă și o coromâslă. Doi câini sunt legați la această stână. Ei dau de veste că cineva a venit. Oile pasc departe de „braniște”...

La hotarul satului Stânca și Coadă Stânței, stânele sunt numai cu o singură despărțire: „geandâru” și la dreapta acestuia, sub prelungirea unei streșini, în aer liber aproape, un pat; în spate strunga, în față târla. Stâna din trestie, târla din sârmă ghimpată, cu ceva stuf la nord-vest; o

---

³⁹ Traian Herseni, *Probleme de sociologie pastorală*, București, [Institutul de Științe Sociale al României], 1941, p. 115; întâlnit, de altfel, destul de rar în regiune.

lopată militară, două găleți, o oală de pământ și un felinar stricat e tot inventarul acestei stâni. Nu e nimeni la stână. Căinii sunt cu totul inofensivi. Sau pleacă, sau nu se sinchisesc la venirea străinului. Pe la ora 7, în zi de vară, femeile[le] trec cu mâncare pusă-n panere, dusă pe coromâslă, la muncitori. Satul, azvârlit parcă, se scaldă-n soare pe întreaga înclinare a dealului.

Pe la unele stâni, ca la Poiana Cârnelui (ce ține de Pocreaca), se mai întâlnesc, rar, și unele vase (putini) pentru dubitul pieilor. Se mai poate observa un butoi, desfundat la un capăt, plin cu „dubeală”. O industrie tipică se înfiripă sporadic pe lângă stâni. E dubitul pieilor, care se face punându-se într-un butoi zăr amestecat cu sare. Cantitatea de sare necesară lichidului se constată în felul următor: după ce s-a pus sare-n zăr, 5-6 kg, se introduce în soluție un ou. Acesta stă deasupra. Dacă oul stă deasupra, dubeala se zice că e tare, adică îndeajuns de potrivită spre a dubi. Dacă oul nu stă deasupra, se mai adaugă încă sare până ce e îndeplinită condiția. În butoi (soluție) pielea stă aproximativ două săptămâni, după care se scoate și se zvântă la umbră. Pielea devine moale, bună de făcut căciuli, cojoace. Tot de această ramură industrială ține și faptul că pe la stâni se mai găsesc și așa-numitele „helcele”, hârșii de miei, cum li se spune în alte părți. Debitul nu este scump: 20 de lei de bucată⁴⁰.

8. Privitor la cantitatea de brânză și la pregătirea laptelui ([...])

Privitor la cantitatea de brânză și la pregătirea laptelui observăm două sisteme, [numite] cu „rându” și cu „kilogramu”.

Cel dintâi sistem se reflectă în vorbirea unui cioban din satul Stâncă astfel: „Acu nici nu vede ciobanu cașu...; mulge oaia și mănâncă lapte de vacă...” Dar cum s-o fi explicând situația de mai sus? Ea se explică prin faptul că ciobanul mulge oile, dar de făcut nu face caș la stână. Laptele, dacă se face caș, se strânge acasă de fiecare locuitor. Pentru că e obiceiul ca oamenii, după ce laptele e muls, [să] îl duc acasă. Ei ridică laptele de la stână după numărul oilor lor și se succed într-o anumită ordine, iau laptele „cu rându”. Ordinea de succesiune se stabilește prin tragere la sorți. De unde și expresia: „D-apoi cum le plică sorții...” Într-adevăr, ordinea în care vin oamenii să-și ia laptele nu este după alfabet, ci se începe după învoială sau sorți, începându-se

⁴⁰ „Un pol de țigări”; inf. Toader Chirilă, 71 ani, Poiana Cârnelui ([satul] cade în zona cercetată).

dintr-un capăt al satului până la celălalt, iar când se termină rândul se începe de unde s-a terminat, de la ultimul cetățean rândaș. Aceasta pentru a se păstra, pe cât posibil, legalitatea, ținând seama de faptul că laptele descrește în cantitate progresiv cu anotimpul.

De îndată ce cetățeanul știe că-i vine rândul să ia lapte, de cu seară merge la stână și „ia gălețile-n primire”. După ce e mulș, laptele e dus în sat, adică la casa fiecăruia, unde omul face din el ce vrea: ori e folosit ca lapte acru sau de-a dreptul dulce. În cazul când prepară caș, laptelui i se dă chiag și e strâns nu la stână, ci acasă. La stână, numai ciobanul își strânge cașul lui (se-nțelege, dacă are oi)⁴¹. Cei mai mulți duc laptele acasă, folosindu-l ca mâncare la prășit sau la secere.

Rândul la lapte este păstrat cu strictețe. La Rediu Aldei, un cetățean a izbutit să înșele vigilența celorlalți tovarăși, luând un lapte în plus, peste rând. Rezultatul a fost că el a fost exclus cu oile din stână chiar în toiul verii. La sosirea noastră în Rediu, el își alegea oile din cârd spre a le trece la altă stână. Și astfel gălețile se transmit, toată vara, din „rândași în rândași”, cu condiția de a fi predate curate.

[Așadar], laptele se ia cu rândul, socotindu-se două oi la lapte. Adică, dacă cetățeanul are două oi, ia un lapte întreg de la toate oile mulse, dacă are patru, ia doi lapți, dacă are trei, ia un lapte odată și altădată doi. Cel care are o singură oaie, ia odată un lapte și când îi mai vine rândul, a doua oară, nu mai ia. În expresia directă, populară, raportul se exprimă astfel: „Așel cu una ia un rând și șela rând nu ia”. După numărul oilor se succede și rândul la lapte. Dar vorba unui informator: „Cârdu-i mare, sterpe-s multe”... Succesiunea se anunță din om în om (Comarna). Dacă la o stână sunt 200 de oi, cum e și cazul de cele mai multe ori, rândul fiecărui rândaș vine cam la o lună de zile.

Rândul e așteptat cu nerăbdare. De teamă de a nu veni rândul târziu nici nu se întovărășesc prea mulți (Comarna-Poieni), dar și când îi vine rândul nu lasă nimic în urmă, „curăță tot...” În caz că, sporadic, se întâlnesc stâni în regiune unde cașul se strânge la stână, ca la Covasna [și] Costuleni, nici zărul nu se lasă la stână de către rândași. De aceea spunea ciobanul de la Stânca cele ce spunea ... că „aici nici nu vede ciobanu cașu, mulge oaia și mănâncă lapte de vacă...” sau „ar mânca și ciobanu caș, dar i-aduce mâncare de borș, fasole” și nu poate să spună nimic pentru că i se răspunde: „Apăi dacă ți-am adus mâncare, ce-ți mai trebuie?”

---

⁴¹ Holboca, Dancu, Cristești.

Iată de ce în loc de cantitatea de brânză suntem nevoiți să înregistrăm cantitatea de lapte ridicat de la stână după un anumit sistem. Cantitatea de lapte e în funcție de vreme. Când e vremea liniștită, „dă mai mult”, patru găleți la mulsoare⁴²; când plouă și se răcește vremea, oile dau două găleți. Depinde de ploaie și de anotimp. Primăvara dă mai mult: cam 3 kg de oaie. Toamna scade (Costuleni).

Din cele de mai sus rezultă că venitul oilor strânse-n „cârd” nu se ia sub formă de lapte, prelucrat brânză sau cași, cântărit la kilogram, ci laptele pur și simplu „cu rându”. Stânelor din partea locului, din cauza de mai sus, li s-ar putea da numele de stâni cu rându, înțelegându-se prin aceasta modul de a-și însuși fiecare copârtaș la stână produsul oilor sale.

Din cele relatate de Dumitru Panțâru, cioban de carieră din satul Comarna, [...], rezultă că la stâna sa, cu 224 oi mulgătoare, fiecare rânduș a luat rându la lapte într-un an de cinci ori, iar din laptele luat în decurs de un sezon, la cele cinci rânduri, a revenit de fiecare cap de oaie mulgătoare aproximativ 60 de litri de lapte, ceea ce ar echivala cu 12-14 kg brânză (caș și urdă).

Stâni cu kilogramul. Am insistat anume asupra modului de împărțire a venitului rezultat de pe urma păstoritului ca îndeletnicire sezonieră, accentuându-se că, sub acest raport, avem de a face cu un anumit tip de stâni.

Tipologia stânelor se poate studia nu numai sub formă spațială exterioară, ca plan, ci și funcțional-economic, așa cum a încercat s-o facă și Traian Herseni în lucrarea sa⁴³. Tipul de păstorit descris de noi mai sus se apropie de tipul III din lucrare, adică un număr de proprietari de oi se asociază suportând fiecare partea care-i revine din cheltuieli și luând în schimb tot câștigul produs de oile sale. Aceasta, cu atât mai mult cu cât, nu demult, în aceeași regiune ar fi existat și un alt mod de însușire a produselor de la oi. Și anume, înainte de 1916, modul de împărțire a venitului după oi la stână era altul: „cu kilogramu”. Aceasta înseamnă că omul dădea oile lui peste vară unui cioban care strângea, la rându său, și alte oi și acesta era obligat, conform tocmelii, să-i dea de oaie 6-7 și chiar 8 kg de brânză (albă). În schimb, omul nu mai era obligat nici să ducă mâncare ciobanului și nici să-l plătească, deoarece ciobanului îi rămânea câștig din produsul oilor. În loc de 8 kg de brânză,

⁴² La una din stânele de la Covasna am găsit două găleți a 10 kg fiecare.

⁴³ [Traian Herseni, *op. cit.*], p. 164.

el scotea mai mult. Se mai obișnuia, de la caz la caz, pentru fiecare oaie mulgătoare să se dea câte 2 kg făină de porumb și un kg de sare pentru oi ciobanului considerat proprietar de stână. Iată, deci, alt aranjament, alt caracter dat stânei în ceea ce privește mecanismul de funcționare sub raportul venitului.

Oamenii își dau seama că deși cantitatea de brânză pe care o primeau (cu kilogramul) nu era dintre cele mai mici, totuși preferau sistemul celălalt. În judecarea celor două sisteme, populația se referă și la anotimpul de vară, altădată mai bogat în precipitații, și la o pășune mai abundentă. Iată de ce se preferă sistemul „cu rându”. Nu vor oamenii „cu kilogramu” pentru că, spun ei, „cu rându” iau de cinci-șase ori, iau cinci-șase găleți de lapte odată, iau de trei-patru ori pe vară. [Așadar], nevoia-i presa ca să recurgă la primul sistem⁴⁴.

La Poieni există o stână cooperatistă care funcționa după sistemul cu kilogramul. I se da omului 8 kg de brânză de oaie. Toate cheltuielile erau suportate de cooperativă. Cooperativa plătea izlazul. Omul da, totuși, ciobanului 2 kg făină (mălai) de oaie. Ciobanul era plătit cu 3000 de lei. Dar oamenii au preferat primul sistem, adică „cu rându”, socotind că „ce-i în mână nu-i minciună, că omul ia și mult și puțin, ia lăptișoru lui...” (Poieni).

9. Personalul stânei

De obicei, la o stână sunt doi ciobani. Ambii au grijă de bunul mers al stânei, dar unul dintre ei poate să fie mai dezghețat și are inițiativa în toate. În tot cazul, trebuie să precizăm de la început că în regiunea studiată de noi nu se dă numele de *baci* nici unui cioban, ceea ce, indirect, ne arată cu ce fel de stână avem de-a face. Expresia întâlnită la Hilița, după care „toți sunt ciobani”, este destul de elocventă.

În seama ciobanului sunt date oile peste vară. De felul cum le paște depinde cantitatea și calitatea laptelui. De aici o oarecare grijă se manifestă printre săteni ca să nu fie ales cioban decât cel care prezintă cele mai bune garanții de cinste și hărnicie, mai ales că el e pus sub bănuială, întotdeauna, ca nu cumva să strecoare printre oile cu lapte și sterpe de-ale lui, contându-se drept oi cu lapte (Golăești). Și alte nereguli se pot întâmpla. Nu e de mirare, deci, dacă ciobanul care nu e în asentimentul oamenilor să fie serios ocolit atunci când se caută cioban la stână.

---

⁴⁴ În bani (1950).

Oamenii țin seama la toate. De exemplu, la stânele de care ne ocupăm, laptele luându-se cu rândul, ciobanul care vine și el la rând paște oile mai cu îngrijire de astă dată, spre a da lapte mai mult. Oamenii țin seamă și de acest lucru... Ambii ciobani sunt părtași egali atât la muncă, cât și la odihnă. Unu face „pază” o jumătate de zi și celălalt restul de o jumătate de zi. „Noaptea suntem planton amândoi...” La scaun trebuie să fie tot „amândoi”. „De la amiază merg eu, rămâne el, stă și hodinește” (Covasna).

Pentru a ne face o idee cu privire la personalul stânei, trebuie să precizăm în continuare că meseria de strungar o face omul care vine la rând și ia laptele. Acesta dă oile la *ușe*... (cum se spune în alte părți).

E de așteptat ca între oameni și cioban să [intervină] un contract (nescris). Ciobanul devine prin aceasta un salariat cointerestat, mai ales în măsura în care și el poate avea oi. După ce s-au „împăcat” (așa se cheamă acordul intervenit între oameni și cioban), ciobanul își ia meseria în primire, care nu e dintre cele mai râvnite. Obligația sa cea mai de seamă e de a paște oile. Sunt și cazuri când cel [căruiia îi] vine rândul la lapte, omul din sat, în ziua respectivă se duce el de paște oile. Dar acest lucru se întâmplă rar. E doar o excepție, totuși destul de semnificativă, pentru păstoritul respectiv. În al doilea rând, tot ciobanul poate mulge la nevoie oile. Cel mult, când e cazul, rar, încheagă cașul și pregătește urda. Aici se opresc îndatoririle sale. Avantajele sunt și ele precizate. Ciobanul e plătit „cu uaia”: 200 de lei de oaie, 150 [de lei] (Coadă Stâncii) și chiar 120 lei (Dancu). Fiecare e dator să dea sare pentru oile sale. Ciobanul, în afară de bani, mai primește și mâncare. Într-o formă cu totul originală se traduce-n fapt ultima obligație a omului: mâncarea nu e plătită-n bani și nici în natură, în înțelesul că el singur să și-o pregătească, ci care om e de rând la lapte acela-i obligat să-i aducă mâncare gata pregătită.

Se-nțelege că omul are tot interesul să pregătească mâncare bună pentru cioban. Dacă acest lucru nu se întâmplă, nu este exclus ca ciobanul să se poată, indirect, răzbuna, în sensul că atunci când respectivului îi mai vine rândul la lapte, el va paște oile în așa fel ca să iasă lapte mai puțin... Iată de ce, înainte cu câteva zile, omul care știe că-i vine rândul la lapte se silește din toate puterile ca să corespundă întru totul așteptărilor ca ciobanul să fie mulțumit (Rediu Aldei). Cu toate acestea, la Horlești ciobanul Gheorghe Dumbravă se plânge că el nu este obișnuit cu orice mâncare. Mâncarea e pregătită, deci, diferit și n-ar corespunde întotdeauna așteptărilor ciobanului...

Omul care vine la rând la lapte în ziua respectivă dă la ușe, mătură prin stână, face curățenie, spală vasele, face focul ca și când ar fi vorba de o gospodărie proprie...

În alte părți, funcția ciobanului dispare cu desăvârșire. Cel care vine la rând, la lapte, paște oile după cantitatea de lapte pe care o are de primit. Dacă are de luat un lapte, paște o jumătate de zi, dacă are doi lapți, o zi întreagă (Cuza Vodă)⁴⁵. Și astfel paza oilor se face cu rândul, succesiv înlocuindu-se ciobanul cu desăvârșire.

11. Încheiere

Din expunerea de mai sus rezultă o seamă de constatări utile pentru înțelegerea problemei nu numai a păstoritului de șes, ci și pentru păstoritul în general. Firește că ne așteptăm acum ca să desprindem ceea ce e tipic, ceea ce e caracteristic păstoritului de șes. Prin ce se individualizează acesta de păstoritul din Carpați, de păstoritul din alte părți, mai ales că astfel de încercări, în regiuni de șes, nu se mai făcuseră, cu excepția unei lucrări scrise de Mara N. Popp⁴⁶.

O primă constatare [ni] s-a părut că e relativa omogeneitate a păstoritului, adică similitudinea, până la un punct destul de mare, a păstoritului de aici cu păstoritul din Carpați. Să fie aceasta o influență a păstoritului transhumant asupra celui din nord-estul regiunii Iași? N-ar fi exclus, cum o să se vadă și din cele arătate mai jos. Credem, mai degrabă, că există o tradiție pe care localnicii de aici o continuă de

---

⁴⁵ Expresi[ile] „un lapte”, „doi lapți” ș.a.m.d. am văzut că rezultă din raportul pe care îl aduce fiecare rândaș ca număr de oi cu lapte față de totalul tuturor oilor aduse de ceilalți rândași. Se știe că după ce sătenii se înțeleg întrei ei tocmindu-se ciobanul sau, mai precis, cei doi ciobani, pe cap de oaie se face un tabel de numărul oilor cu lapte (cu care intră în stână fiecare rândaș), în urma cărui fapt se stabilește câte oi intră la un lapte. În general, se socotește două oi mulgătoare la un lapte – printr-un lapte înțelegându-se cantitatea totală de lapte ce rezultă la o singură mulsoare de la toate oile. Or, cum se știe, cantitatea de lapte variază și în funcție de anotimp, în primele luni oile se mulg de trei ori pe zi. De la o stână de 200 oi rezultă, în medie, la o mulsoare 60-70 [litri] lapte. Dacă un cetățean are șase oi în stână, el primește, conform dreptului stabilit de ei, trei lapți, adică laptele de la o zi întreagă (în cazul că oile se mulg de trei ori pe zi). Dacă se întâmplă că un cetățean are oi fără soț se învoiește cu alt cetățean să-i împrumute o oaie, rămânând ca altă dată să-i dea înapoi sub aceeași formă. Aceasta spre a nu stingheri rândul la lapte și mersul normal în desfășurarea procesului de luat venitul după numărul oilor.

⁴⁶ *Păstoritul în câmpie în cadrul vieții pastorale românești în genere*. Publicată în „Lucrările Institutului de Geografie ale Universității din Cluj”.

foarte multă vreme. Credem, mai degrabă, că asemănarea se datorește ocupației ca atare. Adică, o aceeași preocupare, aceeași tehnică implică mijloace și tehnici similare păstorești⁴⁷.

Totuși, date fiind condițiile geografico-istorice, altele decât [cele] din Carpați, altele vor fi și o seamă de trăsături care vor contribui ca păstoritul respectiv să aibă un profil puțin schimbat. De altfel, după cum s-a văzut, nici terminologia nu e chiar aceeași.

Păstorit local se va zice... E-adevărat că vitele locuitorilor de aici nu cunosc decât hotarul satului respectiv. Prin aceasta se deosebește nu numai de păstoritul transhumant, dar și de păstoritul satelor de [...] sub munte, multe sate de deal și podiș, care, cum se știe, vărează vitele, în cea mai mare parte, la munte, aducându-le în restul timpului în sat sau ținându-le pe la hodăi toamna, iarna, primăvara. Așa ceva nu întâlnim în regiunea cercetată de noi. Întâlnim totuși o *înturlucare* a oilor. Sătenii se însoțesc formând stâni, cu ciobani tocmiți de ei pentru timpul verii, păscând pe imașul satului. Un păstorit limitat, dar nu mai puțin un păstorit specific, adaptat la nevoile strict locale și izvorât din posibilitățile locale. Păcat că Mara N. Popp n-a stăruit asupra aceluiași aspect la păstoritul de șes pe care l-a studiat, insistând exclusiv asupra păstoritului practicat de mocani-ungureni în Bărăgan... Am fi avut un termen de comparație...

Dacă ne referim la tipul de stână, observăm că, în unele privințe, e relativ unitar. O întâlnești, fără excepție, aceeași pe tot întinsul satelor cercetate. Același tip se extinde în Moldova, pe spații întinse, până pe sub munte și coborând pe șesuri până în sud, spre Dunăre. Cu toată relativa sa diversitate, ca plan stâna are totuși o amprentă unitară. Socotim planuri de stâni cu rol secundar simple excepții, stânele ce se depărtează de tipul de [la] fig. 8 din satul Osoi. Planul lor schimbat, în formă de potcoavă, circular, se explică prin materialul folosit, care influențează tehnica și planul de construcție. Într-adevăr, împletitura de nuiiele se pretează la o îngrăditură în cerc, pe când bârnele cer construcția în bârne, dispuse în plan pătrat, dreptunghiular. Acolo unde se poate insista cu mai multă tărie e asupra vechimii acestor tehnici întâlnite în nord-estul regiunii Iași, știut fiind [faptul] că construcția circulară o întâlnim des și la anumite dependențe în cadrul gospodăriei țărănești din Moldova, cum ar fi poata de găini circulară.

⁴⁷ Mara N. Popp ne asigură că păstoritul, în general, prezintă „aceleași feluri de viață de la Atlantic până în Asia” (*op. cit.*, p. 299), că stâna de șes, în ceea ce privește părțile principale, implică aceeași termeni ca și stâna de munte (*op. cit.*, p. 302), Timișoara, VII (1942).

S-ar putea spune că stânele cercetate de noi se polarizează constant către un tip comun. De altfel, judecând în ansamblu, repartiția și funcțiunea spațiului de la stână, reprezentat în caz concret prin stâna din Costuleni [...] (v. fig. 10), nu se depărtează de planul stânei unitare, reprezentată, ca model, prin stâna din satul Osoi (v. fig. 8). Același plan, cu excepția stânei propriu-zise, care este circulară.

Care este totuși caracteristica generală a tipului de stână întâlnit în nord-estul regiunii Iași? Ar fi cuprinderea tuturor sectoarelor și a funcțiunilor părților stânei într-o legătură continuă. Adică, ne referim mai ales la faptul că sectorul unde se mulg oile, geandârul, e mărginit nemijlocit de stână în toate situațiile, nu numai într-un număr relativ de cazuri, lucru care, până la un punct, ne duce la o similitudine (să fie întâmplătoare?) cu tipul de stână din Carpați, pe care o folosesc nu țuțuierii din jurul Sibiului, cât bârsanii. Într-adevăr, la stâna acestora între stâna propriu-zisă și fierbătoare se află comarnicul de muls oile⁴⁸. Spațiul celor trei încăperi e într-o continuitate neîntreruptă, pe aceeași linie, în spate fiind țarcul, în față băătura, pe când la stânele țuțuierilor comarnicul de muls oile [și] cășeria sunt separate, formând un ansamblu întrerupt, pe când stâna de la nord-est de Iași și stâna bârsănească e construită în ansamblu unitar, cu continuitate spațială. E oare ceva întâmplător? S-ar părea că nu, dacă ne gândim că transhumanța în Carpații Orientali au exercitat-o și au practicat-o tocmai oierii din Țara Bârsei. Dar, înc-odată, e vorba de o explicație care are încă nevoie ca să fie documentată. [Pot] să fie și forme practic[ate] independent unele de altele. Prin Poiana Teuci întâlnim, în 1943, stâna formată din comarnic la mijloc, fierbătoare și cășerie cu „pielărie”, patru încăperi în continuitate neîntreruptă având la spate strunga. O singură îngrăditură e deosebită: țarcul pentru sterpe ce se cheamă *arcași*.

În afară de caracteristica fundamentală, arătată mai sus, stânele cercetate și, implicit, păstoritul de care ne ocupăm, au o serie de particularități ce trebuiesc subliniate. E vorba de însăși expresia folosită de noi în cursul expunerii: „*stâni cu perdea*”. În partea de unde bate vântul constant, stânele au o perdea de protecție, o improvizație de gard în picioare, din trestie, care și le fixează fizionomia definitiv, în dauna planului și a altor caracteristici, care nu ajung să le răpească această particularitate, care, recunoaștem că e mai mult de ordin ... optic, dar nu

⁴⁸ Sabin Oprean, *op. cit.*, p. 16.

mai puțin interesantă și din alte motive. În primul rând, termenul de perdea e de pus în legătură cu turc. *perde* (provenit din persană?)⁴⁹, lucru pe care nu-l putem trece cu vederea, întrucât, alături de perdea, mai întâlnim și alți termeni orientați istoricește și geografic spre sud-est, ca, de exemplu, stână, geandâr, țarc, ceir etc.

Ne aflăm în prezența unui fenomen pastoral tipic de șes, când și târla, când și turma⁵⁰ se identifică cu această particularitate de protecție a oilor, vitală pentru condițiile geografice și climaterice excepționale de adăpostire a oilor în plin câmp deschis. Respectiva stână cu perdea se extinde în nord până departe, spre Hârlău, și spre sud departe, spre Bârlad și inclusiv până în Bărăgan.

Desigur că perdeaua și în nord-estul regiunii Iași este, așa cum se prezintă cazul, un element primordial; o înjghebare mai simplă nu se poate concepe, [adică] un paravan de protecție cu materialul din nemijlocita apropiere: stuful de baltă. Iată un element tipic, caracteristic, ce se impune nu numai păstorilor localnici, ci și acelor veniți din Carpați când se găsesc în regiunea de șes. Reținem, deci, că, sub raportul determinării specificului pastoral de care ne ocupăm, intervin nu numai factori locali, cum ar fi, spre exemplu, materialul din care e făcută stâna, modul cum e alcătuită, ci și indicii serioase cu privire la originea orientală a unor elemente ce intră în constituția stânei. Istoriceste și din punct de vedere geografic, deci, suntem nevoiți să adoptăm o anumită perspectivă.

Într-adevăr, ne-a izbit, în al doilea rând, o serie de termeni pastorali care au un substrat cultural comun sud-estic și care ne ajută să determinăm, până la un punct, realitatea de care ne ocupăm. E cazul vetrei, de o simplitate ce nici ea nu poate fi pusă la îndoială, întâlnită la o stână din Horlești, [...], vatră de care am mai vorbit, numită *cotună*,

⁴⁹ Tiktin, *Rum. Dtsah. Wrth.*, s. v. [presupunem că e vorba de *Rumänisches Elementarbuch*, valorosul *Dicționar* alcătuit de savantul Heimann Hariton Tiktin și apărut într-o primă ediție la Heidelberg, în 1905].

⁵⁰ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 47. „Perdeaua sau turma se stabilește la 7000 de oi”. Bârsenii și tuțuenii se plâng către domn „că primăvara, când se pun cu oile la perdele pentru fătăciuni (...); de la perdele de oi ce sânt cu fătăciune pe moșie are să ia stăpânul moșiei de toată perdeaua câte un miel și câte un taler și au a ședeia acolo perdelele de la Blagoveștenie până la Sfântu Gheorghe” ([*Ibidem*], p. 39). Perdeaua, adăpost pentru vite, e menționată și în Vrancea (I. Diaconu [autorul nu dă nici o altă indicație bibliografică; probabil că Ion Diaconu făcea aceste referiri la perdea în monumentala sa lucrare în patru volume *Ținutul Vrancei. Etnografie. Folclor. Dialectologie*, București, Editura Minerva, 1969-1989]).

formă de vatră cunoscută și [din] *Dicționarul Limbii Române* ca „un fel de cuptor improvizat în câmp”⁵¹. Groapa în care la stână ciobanul din Horlești își face focul are o denumire care se pretează la discuții. În afară de faptul că vatra e săpată în pământ, ea mai e și situată în mijlocul stânei, lucru ce poate fi privit cu drept cuvânt ca un element cultural preistoric⁵². De reținut acest lucru, deoarece astfel de elemente constitutive-pastorale ne pun pe urmele specificului păstoresc caracteristic regiunilor de șes în forme străvechi. Aceasta o arată: perdeaua, formă străveche de adăpost, cotuna, formă de vatră de un anumit format, punct primordial al unei așezări⁵³.

În sfârșit, spre aceeași unitate de proveniență istorică și geografică ne duce și termenul de *geandâr* dat spațiului închis și acoperit sub care se mulg oile⁵⁴. Atât cotuna, care, la origine, semnifică adăpost simplu, colibă, vatră simplă săpată în pământ (am văzut că sârbii sub cătun înțeleg de-a dreptul stână), cât și turc. *čadyr*, care înseamnă cort, adăpost, prin urmare simplu, ne pun pe urmele unor forme pastorale străvechi cu legături sud-estice. *Prezența termenului geandâr la marginea de răsărit a țării noastre se datorește influenței și (aceleiași îndeletniciri) pe care au lăsat-o în graiul românilor de aici populațiile pastorale cumano-pecenege, de limbă turcă, populații care au venit în contact într-o anumită epocă (secolele IX-XI) cu crescătorii de vite și populația agricolă băștinașe de pe un teritoriu dat, de la care a rămas în limba română și denumirea de „cioban”*. Ovid Densusianu, observând seria de termeni pastorali de care vorbim (el discuta termenul

⁵¹ Se face o spărtură în pământ, cam de o jumătate de metru, pe o suprafață de 1-2 metri. La o margine se face o gaură în peretele spărturii pentru foc, ca o sobă. Gura răspunde deasupra și acolo se așează căldarea. Găuri de acestea pot fi mai multe prin Bărăgan. Semnificația sa e dată colibei ciobănești, cuptorului improvizat și vizuinii [?]. *Dicționarul Limbii Române* îl dă ca probabil de origine albaneză, fiind pus în legătură cu *cătun* (*Dicționarul Limbii Române*, s. v.). Cuvântul e socotit ca făcând parte din lexicul autohton (I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*. [Fondul autohton traco-dac și componenta latino-romană], București, [Editura Științifică și Enciclopedică], 1981, p. 108 și 244).

⁵² M. O. Kosven, *Introducere în studiul comunei primitive*, [București, Editura Științifică], 1957, p. 83.

⁵³ Cu privire la termen, care se întâlnește și în Banat, v. și *Dicționarul Limbii Române*, s. v.; cel mai simplu tip de bordei e denumit la baltă „cătun” (cf. C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Bordeiu* [fără nici o altă precizare bibliografică], p. 122). Sârbii, sub denumirea de cătun, înțeleg de-a dreptul stână (Tiktin, *op. cit.*, s. v.).

⁵⁴ Numirea e cunoscută și *Dicționarului Limbii Române*, s. v., ca locul acoperit în care se mulg oile; de pus în legătură, ca sens și funcțiune, cu „comarnicul”. El e derivat etimologic din turc. *čadyr*, cort.

de țarc)⁵⁵, pe bună dreptate își reprezenta nu termeni izolați, ci „cicluri unitare” de termeni, cu alte cuvinte o identitate de forme orientate istoric-geografic deosebit, o terminologie specială care ni se pare mai pregnantă ca oriunde în păstoritul caracteristic de șes de care ne ocupăm. Să nu uităm corespondentele lor, adică a acelor cuvinte ce formează acele cicluri: saivan, saia, perdea etc., care au intrat și ele de-a binelea în nomenclatura pastorală carpatică.

În concluzie, păstoritul de șes închide în el, prin lucruri și termeni, forme interesante de cultură care au un corespondent istoric și geografic anumit, de pus în legătură cu cerințe și influențe de caracter vechi și străvechi, ce merg, adeseori, până la un autohtonism, firește, reconsiderat.

Abstract

Sometimes in the 1970s, the present paper was sent for publication in *Cercetări istorice* Magazine of Iasi. We suppose that due to reasons other than the scientific ones the paper of Ion Chelcea was not published. The villages investigated by the founder of the Ethnographic Museum of Moldavia within the region northeast of Iasi are split in three categories: meadow villages, plain villages and plateau villages. The paper reflects the situation specific to the mid 20th century, when the field researches were carried out. It has an exclusively documentary – historical value.

The introductory part refers to the *local shepherding of previous times*, and then there follow ample remarks on the studies theme from three points of view: a) local – rural shepherding; b) the shepherding zone of the city of Iași and c) the transhumant characteristic the shepherding of these places had. Certainly, the importance of the paper relies in the first aspect, the author evoking for the beginning the „possibilities of animal husbandry in the area we refer to during the time when the researches took place”. Further one, there is widely described the *sheepfold* in the villages of the zone. Chelcea starts from the logical framework that the sheepfold reflects, „up to a certain point, the material and cultural level of the people interested in its construction”. At this point of the research there is already a first conclusion that is put forward, more precisely the one that the „sheepfold of the region northeast of Iași is different as aspect from the sheepfold of other regions”. *The typology of the sheepfold with the „reed wall”* is widely described, pointing out that the type of sheepfold in the northeast of Iași region is relatively homogenous. The sheepfold is composed of the following main elements: the *sheepfold* itself, the *geandâr*, the throat (*strunga*), the pound (*ocol*) with „reed wall” and the sheep cot (*târla*). We are also informed that the *pastoral inventory* of the sheepfold is very scarce. Regarding the *quantity of cheese and milk preparation*, Chelcea points out two systems, one based on „shifts” and another one based on „kilograms”. A *sheepfold personnel* usually includes only two shepherds.

---

⁵⁵ Pe care-l punea în legătură cu pers. *carx*, *cerx* – sucitură, cerc, roată (cf. Ovid Densusianu, *Irano-romanică*, în „Grai și suflet”, vol. I, fasc. 2, p. 245 și 247) și care, mai nou, e considerat ca element lexical ce face parte din bunul nostru comun, moștenit, traco-dacic (v. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 402-405).

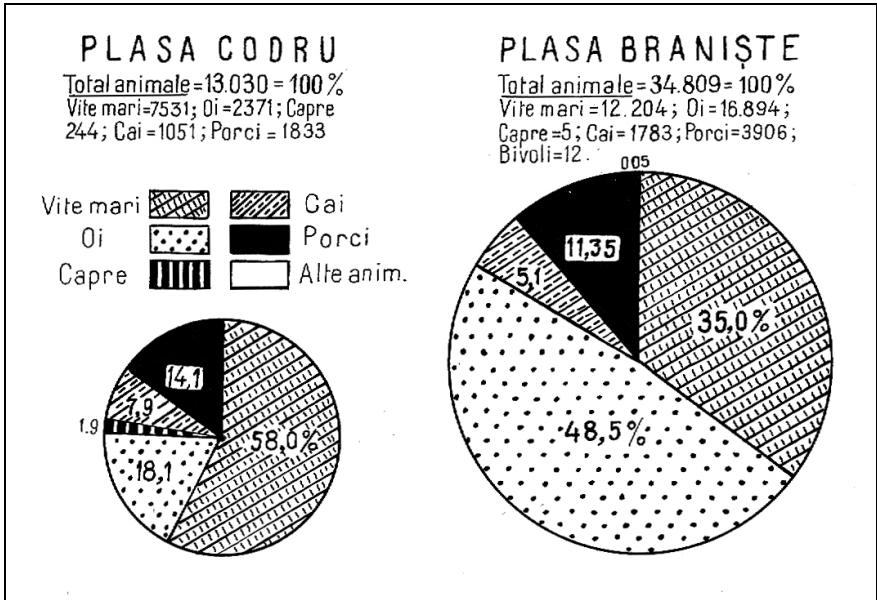

Fig. 2

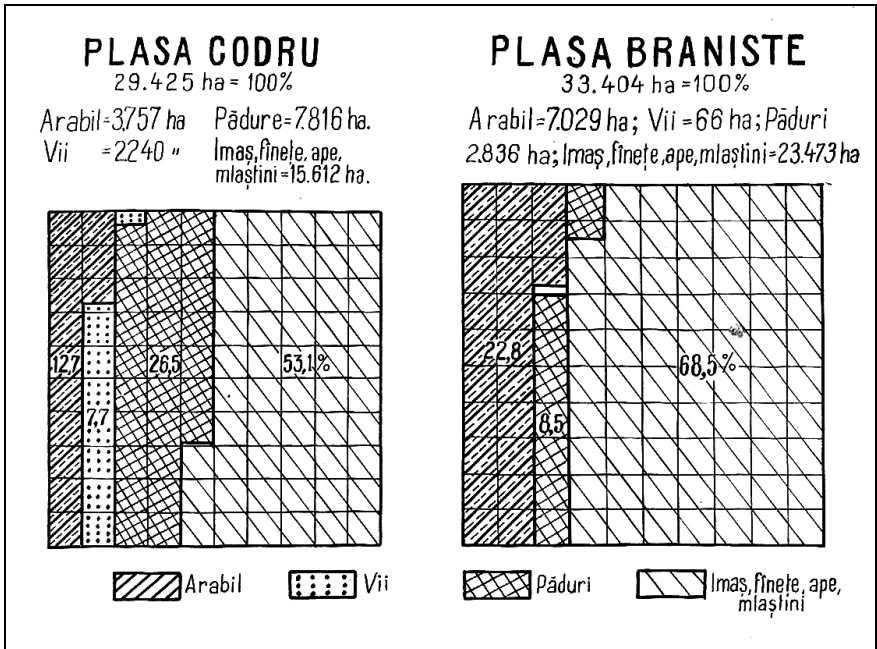

Fig. 3

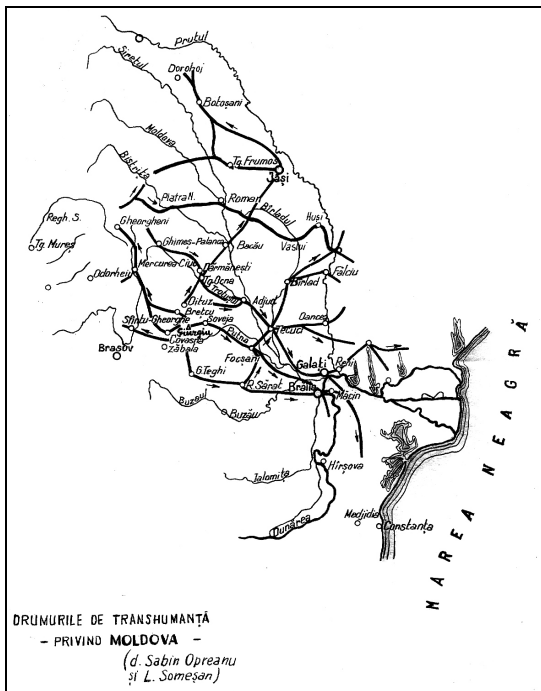

Fig. 4

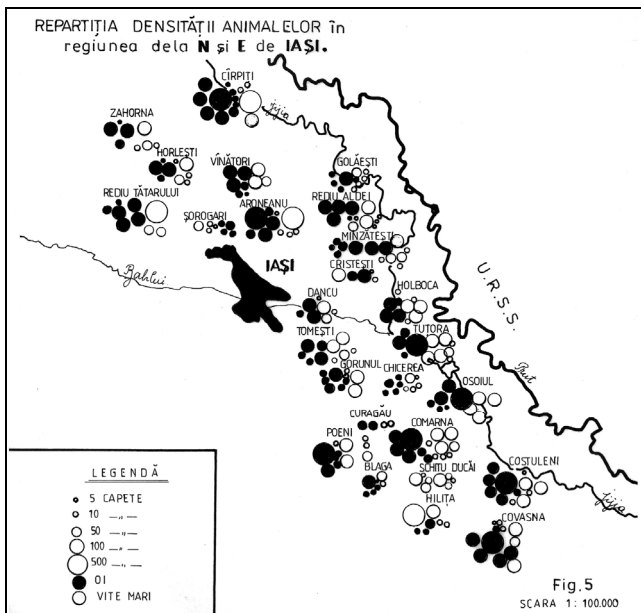
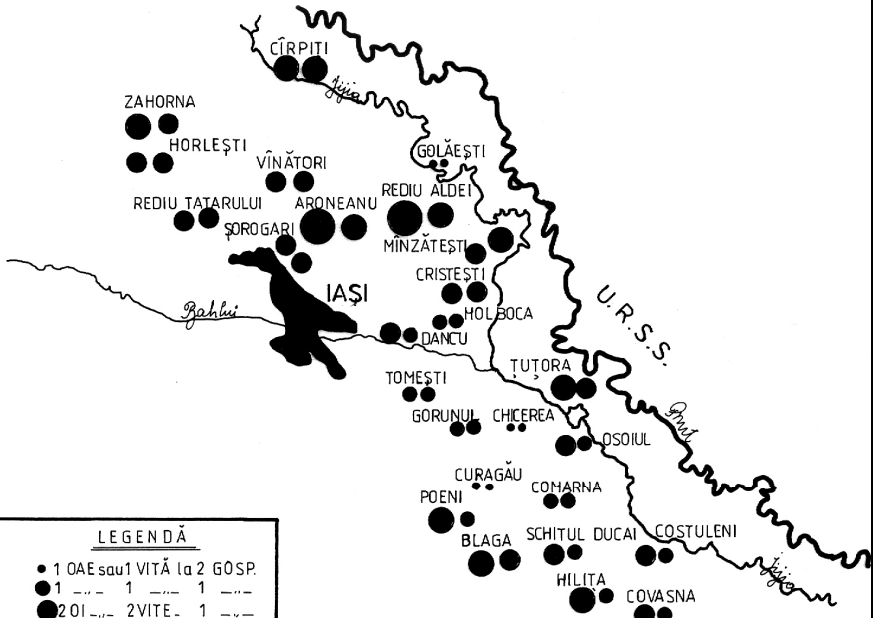

Fig. 5

REPARTIȚIA OILOR și a VIȚEILOR MARI pe CAP DE GOSPODĂRIE în regiunea dela N și E de IAȘI.

LEGENDĂ

- 1 OAE sau 1 VITĂ la 2 GOSP.
- 1 --- 1 --- 1 ---
- 2 OI --- 2 VITE --- 1 ---
- 3 --- 3 --- 1 ---
- 4 --- 4 --- 1 ---
- OI
- VITE

Fig. 6

SCARA 1 : 100.000

Fig. 6

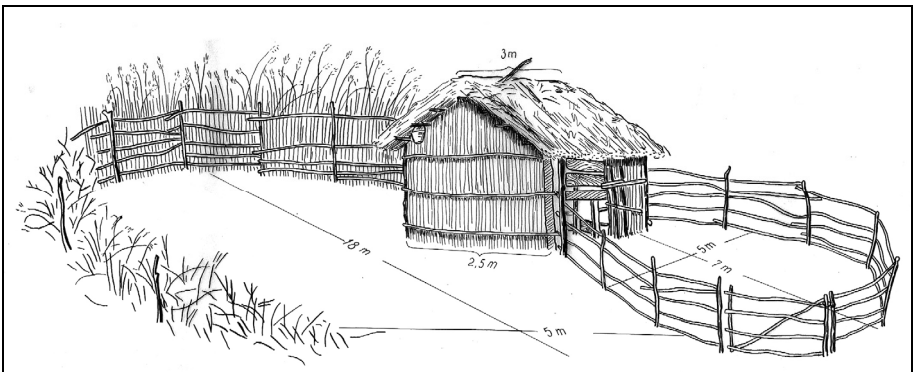

Fig. 7. Stână cu „geandâr”. Cuza Vodă (1948)

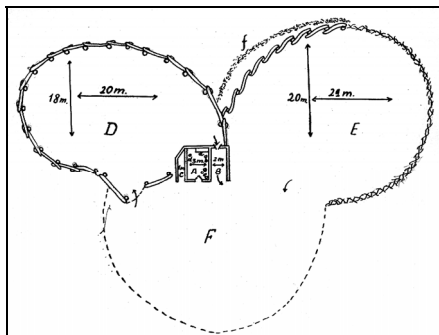

Fig. 8. Planul unei stâni. Osoi (1950)

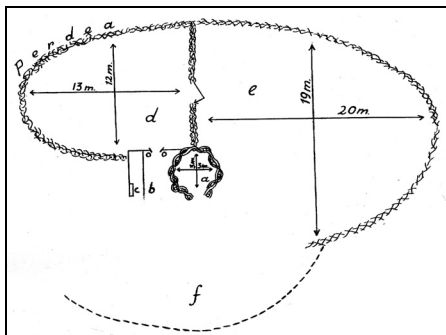

Fig. 9. Stână circulară. Costuleni (1951)

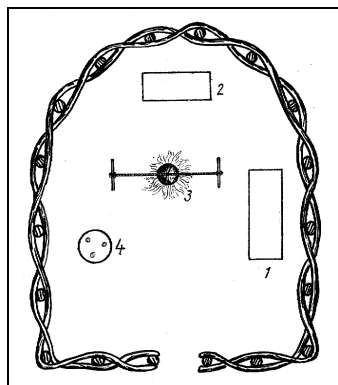

Fig. 10. Stână din grădele. Poiana Câmului (1950)

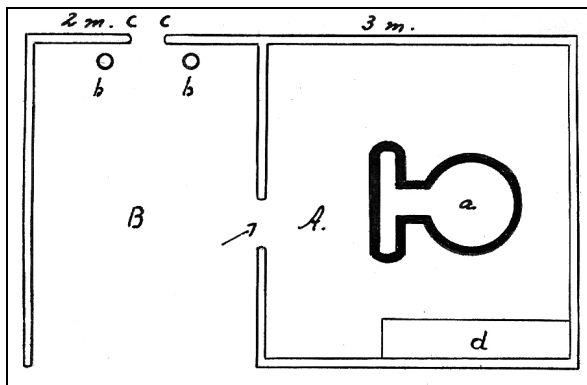

Fig. 11. Stână cu „cotună”. Horlești (1950)

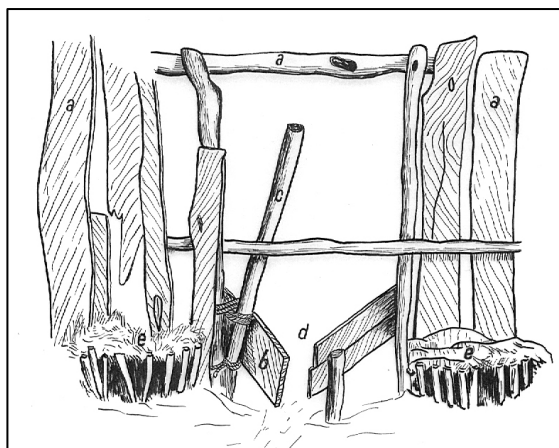

Fig. 12. Geandâr

Fig. 13. „Stână fără stână” cu „geandâr”. Cuza Vodă (1950)

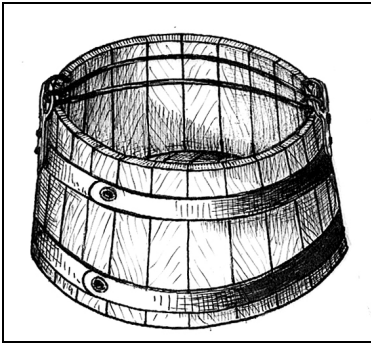

Fig. 14. Găleată. Osoi

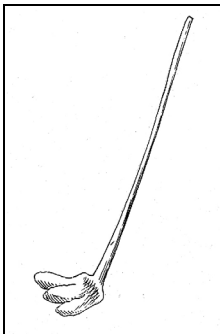

Fig. 15. „Tăuđer”

Fig. 16. Păstor „târğaș”.
Lunca Banului (1951)